

СТЕНОГРАФСКИ ДНЕВНИЦИ

НА

XXII-ТО ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

II РЕДОВНА СЕСИЯ

Брой 94

София, четвъртък, 30 май

1929 г.

104. заседание

Срѣда, 29 май 1929 година.

(Открито отъ подпредседателя А. Христовъ въ 16 ч. 15 м.)

Председателстващъ А. Христовъ (Звъни) Има нужното число народни представители. Обявявамъ заседанието за открито.

(Отъ заседанието отсъствуватъ следнитъ народни представители: Еминъ Агушевъ, Петъръ Анастасовъ, Драгомиръ Апостоловъ, Никола Аретовъ, Христо Баевъ, Димитъръ Богдановъ, Григоръ Василевъ, Павелъ Георгиевъ, Страшимиръ Георгиевъ, Димитъръ Грънчаровъ, Борисъ Димевъ, Владимиръ Димитровъ, Стефанъ Димитровъ, Момчо Дочевъ, д-р. Никола Думановъ, д-ръ Цвѣтанъ Джковъ, Георги Енчевъ, Борисъ Ецовъ, Димитъръ Зографски, Прокопи Йоловъ, Георги Казанаклиевъ, Иванъ Казанаклиевъ, Левъ Кацковъ, Колю Кожаклиевъ, Боню Колевъ, Иванъ Колевъ, Тома Константиновъ, Теодоси Кънчевъ, Коста Лулчевъ, Александъръ Малиновъ, Атанасъ Малиновъ, Калоянъ Маноловъ, Тончо Мечкарски, д-ръ Кънчо Милановъ, Максимъ Милевъ, Добри Митевъ, Стойчо Мошановъ, Никола Мушановъ, Владимиръ Начевъ, Димитъръ Нейковъ, Йовчо Николаевъ, д-ръ Борисъ Николовъ, Иванъ х. Николовъ, д-ръ Хараламби Орошаковъ, Петко Палиевъ, Петъръ Панайотовъ, Димитъръ п. Пандовъ, Аврамъ Стояновъ, Петровъ, Димитъръ Пешевъ, Александъръ Пиронковъ, Кръстанъ Поповъ, Проданъ Поповъ, Петко Разсукановъ, Николай Савовъ, Пандо Сидовъ, Георги Симеоновъ, Кирилъ Славовъ, Никола Стамболиевъ, Петъръ Стояновъ, д-ръ Владимиръ Такевъ, Петъръ Тодоровъ, Желю Тончевъ, Никола Търкалановъ, Ангелъ Узуновъ, Иванъ Харизановъ, Методи Храновъ, Кирко Цвѣтковъ, Христовъ, Кръстю п. Цвѣтковъ, Стойне Чакръкчийски, Георги Черноковъ, Григоръ Чешмеджиевъ, д-ръ Никола Чирпанлиевъ и Иванъ п. Янчевъ)

Съобщавамъ на Събранието, че председателството е разрешило отпущъ на следнитъ народни представители:

На г. Рангелъ Барбанакъ — 3 дни;
На г. д-ръ Хараламби Орошаковъ — 1 день;
На г. Георги Черноковъ — 1 день;
На г. Иванъ Кирпиковъ — 3 дни;
На г. Димитъръ Яневъ — 2 дни;
На г. Владимиръ Начевъ — 2 дни;
На г. Тома Константиновъ — 1 день;
На г. д-ръ Владимиръ Руменовъ — 2 дни;
На г. Прокопи Йоловъ — 4 дни;
На г. Тодоръ Г. Влайковъ — 3 дни;
На г. Петъръ Панайотовъ — 3 дни и
На г. Петко Палиевъ — 1 день.

Освенъ това, следва да се разреши отъ Събранието отпущъ на следнитъ народни представители:

На г. Никола Андреевъ — 1 день;
На г. Петъръ Миндовъ — 1 день;
На г. Вичо Петевъ — 2 дни;
На г. Стефанъ Димитровъ — 3 дни;
На г. х. Георги х. Петковъ — 1 день;
На г. Христо Стояновъ — 1 день;
На г. Кънчо Кънчевъ — 1 день;
На г. Ставри Андреевъ — 1 день;
На г. Вълчо Даскаловъ Вълчовъ — 1 день;
На г. д-ръ Димо Желѣзовъ — 2 дни;
На г. Никола Търкалановъ — 3 дни.

На г. Василь Игнатовъ — 6 дни;

На г. Добри Митевъ — 4 дни и

На г. Кирко Цвѣтковъ Христовъ — 2 дни.

Кои то сж съгласни да имъ се разреши исканиятъ отпущъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Съобщавамъ на Събранието, че е постъпило питане отъ кюстендилския народенъ представителъ г. Величко Кознички къмъ г. министра на народното просвѣщение относно ученическитъ въздържателни дружества. Това питане ще бѣде съобщено на г. министра, за да отговори.

Г. министърътъ на общественитъ сгради, пѣтищата и благоустройството е готовъ да отговори на питането на народния представителъ г. Иванъ Хрелопановъ.

Има думата г. Хрелопановъ, за да развие питането си.

И. Хрелопановъ (д. сг): Г. г. народни представители! Азъ отправихъ едно питане къмъ г. министра на благоустройството по поводъ пожара, който унищожилъ нашата заседателна зала. Въ обществото по време, когато пожарътъ избухналъ, и следъ него се разпространяваха всевъзможни най-разнообразни слухове за причинитъ на пожара. Неприятното бѣше, че пожарътъ избухналъ въ навечерието на Великденскитъ празници, презъ една седмица, която презъ последнитъ години е носила само нещастия за българския народъ. Атенатътъ въ църквата „Св. Недѣля“ преди четири години, и земетресението миналата година станаха причина като чели да се наплати едно убеждение, че тази седмица е злокобна за българския народъ. Тѣзи неприятни настроения толкозъ повече се засилваха и отъ тѣзи, които действително сж загрижени за парламентаризма у насъ. Изгарянето на залата на Народното събрание се сочеше като единъ лошъ предвестникъ, като чели начало на нѣщо неприятно за онова мѣсто, кждето въ продължение на 50 години чрезъ Парламента е кована и изковавана съдбата на българската държава.

На второ мѣсто, г. г. народни представители, въ всички срѣди се чувствуваше голѣма загриженостъ относно това, какво ще предприеме правителството, какво ще предприеме Парламентътъ, за да може въ по-скоро време да се възстанови опожарената заседателна зала и дали правителството и Парламентътъ нѣма да се увлѣкатъ да създадатъ въ единъ новъ видъ опожарената зала и да ангажиратъ по този начинъ държавното съкровище съ единъ твърде голѣмъ разходъ, като напр., навсѣкжде се говори за постройката на Народния театъръ, която бѣше ни увлѣкла твърде много навремето.

Всичко това ме кара, г. г. народни представители, да отправя питането си къмъ г. министра на благоустройството, и азъ го моля да бѣде така любезенъ да ми отговори.

Председателстващъ А. Христовъ: Има думата г. министърътъ на общественитъ сгради, пѣтищата и благоустройството.

Министъръ С. Василевъ: Г. г. народни представители! Питането на народния представителъ г. Хрелопановъ се заключава въ следното: (Чете) „Въ обществото и въ пресата се разпространяватъ всевъзможни слухове около тоя пожаръ и поради това азъ ви моля да отговорите:

1. На какво се дължи причиняването на пожара и размитието на причиненият щети.

2. Какви мерки са взети за издирването причините на пожара и какво се проектира да се направи за отстраняването въ в бъдеще на такива.

3. Какъ ще се извърши направата на изгорѣлата заседателна зала, по какъвъ планъ и въ какъвъ срокъ“.

Ще се постарая напълно, въ зависимост отъ ония сведения, които азъ въ днешния моментъ притежавамъ, да дамъ отговоръ на зададените ми въпроси.

Пожарътъ избухна следъ полунощ на 29 срещу 30 април. Като други служебни лица, така също и азъ бѣхъ своевременно предупреденъ за пожара. Пристигнахъ на самото мѣсто и заварихъ г. министър-председателя и г. председателя на Народното събрание. Дватама сѣдяха отъ първите, които пристигнаха на пожара. Разбира се, тамъ бѣше пожарната команда подъ вещото ръководство на нейния майсторъ, както и административните органи въ лицето на директора на полицията, коменданта на столицата и други служебни лица.

Пожарътъ съвпадна съ датата 1 май. Азъ имамъ нѣкои странични сведения за подготовката на известни организации за отпразднуването на 1 май — не само у насъ, а въобще въ странство. Знаеше се, че паролата е обща и акциите ще бѣдатъ общи. И когато се натъкнахъ на тая стихия — пожара въ Народното събрание — въ себе си казахъ: ще бѣде много добре, ако пожарътъ е отъ електрическата инсталация или ако е отъ само себе си. Така казахъ въ себе си съ огледъ на момента тогава.

Пожарътъ се изгаси. Още тогавъ се пусна единъ слухъ, че е отъ кѣсо съединение. На другия денъ азъ заминахъ за провинцията. Следъ единъ денъ приятели ми дадоха единъ брой отъ в. „Зора“, въ който се съобщаваха две официални писма отъ канцеларията на Народното събрание до Министерството на благоустройството. Повечето отъ васъ, г-да, сте ги чели, азъ ще ви ги приповоря:

(Чете) „Два документа, които хвърлятъ свѣтлина върху нещастieto. Въ архивата на Народното събрание намирихъме вчера следните две официални писма, които могатъ да хвърлятъ известна свѣтлина върху отговорностите. Предаваме ги текстуално:

„Отъ канцеларията на Нароното събрание до Министерството на обществените сгради, пѣтищата и благоустройството № 2049 отъ 9 септември 1925 г.

„Известявамъ Министерството на обществените сгради, пѣтищата и благоустройството, че преди 1—2 месеца бѣше констатирано отъ инженеръ Тюфекчиевъ, какво електрическата инсталация въ Народното събрание е направена, като по-стара, по примитивенъ начинъ. Има нѣкъде, особено по тавана, самата жица да е изолирана неправилно и се опира до греди; тѣзи послени сѣ доста стари и при едно силно нагрѣване е опасно да не стане пожаръ.

„Горното като известявамъ, моля, бързото нареждане на министерството да се прегледа щателно и наново електрическата инсталация и тамъ, дето е необходимо, да се поправятъ или замѣнятъ жиците съ нови и се избѣгне евентуаленъ пожаръ“.

„На това писмо отговоръ отъ Министерството на обществените сгради не последвалъ, поради което е станало нужна канцеларията на Народното събрание да пише второ писмо подъ № 2213 отъ 5 юлий 1926 г. къмъ № 2049 отъ 9 септември 1925 г.: „Моля да се нареди нужното съгласно писмото ми подъ оторешния номеръ, тъй като сегашното положение на електрическата мрежа представлява голяма опасност отъ пожаръ“.

„И това писмо останало безъ отговоръ“.

Следователно, ония слухове, които възникнаха още въ времето на самия пожаръ, вече се оформяватъ по-положително, явяватъ се и въ печата. А вие знаете много добре свойствата на слухозетъ и на мълвитъ. Отъ уста въ уста, отъ градъ въ градъ, отъ село въ село се разнася тая мѣтва, че Министерството на благоустройството е предупреждавано много категорично, но то не е счело даже за нужно да се занимае съ тия доклади; отговоръ, изобщо, нѣма.

Безспорно, ако е така положението, то заслѣа Министерството на благоустройството. Отговорните лица ще теглятъ последиствата. Дали ще е най-високиятъ началникъ тамъ, или ще сѣ по-дребнитъ — не е важно; но ще има отговорни лица.

Следъ единъ денъ, обаче, въ преписката на Министерството на благоустройството се намири следното нѣщо: това е докладътъ на електроинженера Тюфекчиевъ, потвърденъ отъ началника на отдѣление „Благоустройство“ инженеръ Джамбазовъ и главниятъ директоръ-инженеръ

Пачевъ. (Чете) „По поводъ станалия пожаръ въ Народното събрание и съобщението на в. „Зора“ въ днешния брой 2950, че канцеларията на Народното събрание съ писма № 2049 отъ 9 септември 1925 г. и № 2213 отъ 5 юлий 1926 г. е съобщила на Министерството на обществените сгради, пѣтищата и благоустройството, какво по моя констатация съмъ съобщилъ на началника на Народното събрание, че старата електрическа инсталация въ тавана на зданието е направена по примитивенъ начинъ и представлява опасност отъ пожаръ, считамъ за необходимо да донеса както следва:

„1. По искането на г. началника на Народното събрание съ писмо № 2049 отъ 9 септември 1925 г. и натоваренъ отъ Васъ, отидохъ въ Народното събрание и въ присъствието на електроинженеръ на сѣщото прегледахъ електрическата инсталация въ тавана, гдето констатирахъ, че изолацията на електропроводитѣ бѣше почти негодна, което обстоятелство представляваше опасност отъ пожаръ.

„Г. министърътъ на обществените сгради, пѣтищата и благоустройството върху докладната записка на 14 октомври 1925 г.“ — касе се за Министерството на благоустройството въ времето на покойния Яко Стоянчовъ — „разреша сумата 50.000 л. за смѣняване на стари електрически електропроводи съ нови изолирани такива, които проводи се поставяха въ металически пешелови трѣби.

„2. Впоследствие началникътъ на Народното събрание бѣ поискалъ последователно да се извършатъ и други ремонти въ електрическата инсталация на други мѣста въ Народното събрание, които ремонти се извършиха своевременно, като се замѣниха старите негодни електропроводи съ нови въ чешелови металически трѣби; също се замѣниха дървените разпределителни табла съ мраморни такива и въобще всички поискани на други мѣста ремонти се извършиха своевременно, което се вижда отъ смѣтко-разпискиятъ въ архивата на министерството. Следователно, министерството не е оставило безъ последиствие никакви писма на Народното събрание“. — Това е докладътъ на г. инженеръ Тюфекчиевъ. Дватама други началници потвърждаватъ това, което г. инженеръ Тюфекчиевъ докладва.

Г. Марковъ (з. в): Отъ коя дата сѣ писмата на началника на канцеларията на Народното събрание?

Министъръ С. Василевъ: Едното е отъ месецъ септември 1925 г., а другото е отъ месецъ юлий 1926 г. И още тогава сѣ направени поправките. Едната поправка е направена единъ месецъ следъ писмото, а другата — веднага; когато е пратено писмото, тогава сѣ поправени дефектите въ електрическата инсталация.

Н. Пѣдаревъ (д. сг): Значи, министерството, вмѣсто да пише писма, върши работа.

Х. Майеръ (д. сг): Ама хората искатъ да го иматъ писмено.

Министъръ С. Василевъ: За да може, обаче, г-да, да се изнесе самата истина по този въпросъ, отъ Министерството на благоустройството се даде въ сѣщия вестникъ опровержение отъ 5 май 1929 г. Това опровержение, обаче, за една частъ отъ печата ни не бѣ достатъчно. Азъ може би ще злоупотрѣбя съ вашето търпение и ще ви отнема 5—10 минути повече, защото това, което се разви около този пожаръ, има своето обществено значение. Отъ онова което ще прочета отъ нѣкои ежедневници, вѣрвамъ, че г. г. народните представители отъ всички нюанси и течения ще се съгласятъ съ менъ, че въ случая се е оперирало съ несигурни данни и не се е държало смѣтка за истината, последната е била изолирана. Не обвинявамъ никого, може би това е било по незнание, може би това е било по погрѣшка, но, въ всѣки случай, писаното по този пожаръ въ нѣкои вестници не говори добре за политическото възпитание на писачитъ, ако мога така да се изразя.

Нека да ви прочета петъ броя отъ в. „Знаме“, въ извадки, за да видите какво пише този вестникъ по пожара въ Народното събрание.

Д. Дръски (д): „Знаме“ ли е най-важниятъ вестникъ?

Министъръ С. Василевъ: Той е органъ на Демокрическата партия. В. „Знаме“ на 30 април, въ деня на пожара, ето какво пише:

(Чете) „Първото впечатление на вещи лица е, че пожарътъ е билъ предизвиканъ отъ кѣсо съединение на електрическите жици. Задържанъ е механикътъ на Народното събрание Д. Стамболски“. — Както виждате на 30 април въ деня на пожара „Знаме“ предава слуха, който се изнесе

още сутринта, че пожарът се дължи на какво съединение. Аз се спирам с определена цел на в. „Знаме“...

К. Пастуховъ (с. д): Каква е?

Министъръ С. Василевъ: ... защото зная, че, макаръ и по-късно тѣзи хора ще управляватъ нашата страна и оныхъ желалъ, когато пишатъ, да си мѣрятъ думитѣ. На онзи печатъ, т. е. на онзи единственъ вестникъ, който има смѣлостта да съобщи, че за поправянето на Народното събрание щѣли да бждатъ изразходвани 40 милиона лева, отъ които 10 милиона ще отидатъ за поправка, а 30 милиона на други мѣста, не се спирамъ, защото той се ржководи отъ хора, които носятъ български глави, но сѣ съ чужди души.

Д. Дрънски (д): Нали се лансира единъ проектъ, да се построи отново залата на Народното събрание?

Министъръ С. Василевъ: В. „Знаме“ отъ 1 май пише следното: (Чете) „Въ Министерството на благоустройството има специална служба, която има върховната контрола върху всички държавни учреждения, снабдени и боравещи съ електрическо освѣтление и енергия. Тая служба още презъ 1925 г., по донесение на механика при Народното събрание, е била предупредена отъ канцеларията на сѣщото, че откритата инсталация, която върви по дъсчената стена и провежда токъ съ голѣмо напрежение за голѣмитѣ люлѣи въ залата, е стара, негодна и часъ по-скоро да се смѣни, защото възможността за пожаръ е голѣма. Предупреждението сѣ били нееднократни, но отговоръ никакъвъ. Последницата отъ това нехайство е вече налице“. — Заглавието на бележката е: „Престѣпно нехайство“. Обвинява се едно министерство въ престѣпно нехайство, безъ да се провѣри.

На 2 май в. „Знаме“ пакъ пише — отъ това, което ще сѣ прочета, ще видите, че все едно и сѣщо лице пише —...

В. Кознички (нац. л): Да не е нѣкой инженеръ?

Министъръ С. Василевъ: (Чете) „Когато г. Василевъ се забавлява“.

„Щомъ Министерството на благоустройството е било официално предупреждавано, че има опасностъ Народното събрание да изгори, поради негодната вече електрическа инсталация, отговорността на министъра на благоустройството е пълна“. — Азъ бихъ желалъ, ако г. Мушановъ е тукъ — обръщамъ се къмъ него, защото въ отсъствието на г. Малиновъ той носи отговорността за това, което се пише въ в. „Знаме“ — и ако той е солидаренъ съ писаното по случая въ в. „Знаме“, да се съгласи, щото единъ отъ насъ да отиде на бесилката: или азъ за небрежностъ, за нехайство, или той за фалсификация.

Д. Дрънски (д): Може г. Мушановъ да носи отговорността за това, което се пише въ в. „Знаме“; но да поразтърсишъ малко едно министерство — въ случая това на благоустройството — за да сѣ гледа работата по-добре, не е лошо.

Министъръ В. Молловъ: Но когато министерството е изпълнило длъжността си?

Д. Дрънски (д): Не сме провѣрили тая работа, г. Молловъ.

Министъръ С. Василевъ: По-нататкъ въ в. „Знаме“ пише: (Чете) „Собствено, г. Василевъ би могълъ да се извини съ това, че една държавна необходимостъ го заставя да бжде въ непрестанно движение. Той е длъженъ да обикаля енорията си, па и цѣла България, да държи речи, да величае държавната партия — нейното единство, дисциплината ѣ, нейната безкористна служба. А съгласете се, че всичкото това струва време. Г. Василевъ не може да носи две длъжности подъ една мишница. Предъ своитѣ задължения на министъръ и тия на херолдъ на новата свѣрхпартия, той бѣше длъженъ да предпочете последнитѣ. Нищо, че службитѣ въ Министерството сѣ занемарени, че се строятъ шосета едновременно, че изгарятъ обществени сгради. Нали словото на г. Василевъ се разнася изъ цѣлата страна? Това е много по-важно“.

К. Пастуховъ (с. д): Значи, за речитѣ е думата.

Министъръ С. Василевъ: За речитѣ е думата, но същевременно съ единъ куршумъ се гонятъ две цели — да се узави министъра, че не гледа своята служба. Азъ бихъ желалъ, г. Пастуховъ, да станете нѣкой пътъ по-рано и да дойдете въ министерството да видите какво се върши тамъ.

К. Пастуховъ (с. д): Защо ще провѣрявамъ азъ, когато има министъръ.

Министъръ С. Василевъ: Въ сѣщия вестникъ отъ 3 май т. г. въ една бележка подъ заглавие „Нощни илюминации“ се поддържа пакъ сѣщата мисль:

(Чете) „Комитетътъ по предстоящитѣ тържества е взелъ решение да се устрои една феерична илюминация надъ София. По всички околни планини щѣли да се наклддятъ голѣми огньове на височина надъ 10 м.“

„Идеята не е лоша, още повече, че голѣмитѣ огньове ще бждатъ на почетно разстояние отъ града. Това за тържествата, защото въ нетържествени дни, поради бездействието на Министерството на благоустройството, нощнитѣ илюминации ставатъ въ самата столица“.

Д. Дрънски (д): Не е лошо казано.

Н. Кемилевъ (д. сг): Не те е срамъ да говоришъ така!

Министъръ С. Василевъ: На 4 май сѣщиятъ в. „Знаме“ въ бележката си „Ако е вѣрно“ пише (Чете) „Хората изчезватъ безследно — никой не търси и залавя престѣпниците“. Ставатъ агентати, пожари, убийства — полицията идва само за да зарегистрира тѣзи „произшествия“ съ баиналното съобщение, че е по диритѣ на злосторниците“. Не пропуска този господинъ, както Тургеневия герой — който, като пѣтувалъ съ параходъ, винаги говорилъ противъ парахода, защото повръщаль — да подчертае нехайството на министерството. (Продължава да чете) „Въ всѣки случай, за пожара въ Народното събрание има единъ мораленъ отговорникъ — министърътъ на благоустройството, който не е благоволилъ дори да прочете рапортитѣ, които сѣ били изпращани и въ които той е билъ недвусмислено предупреждаванъ за опасността отъ пожаръ“.

Н. Кемилевъ (д. сг): Искатъ да имашъ силата на Христа да извадишъ покойния Стоянчовъ отъ гроба, за да даде удовлетворение на „Знаме“.

Министъръ С. Василевъ: Така изъ вестникитѣ се разнася тази мълва. Тя се поддържа отъ в. „Знаме“ отъ 5 май. На 5 май излъзе опровержението на министерството въ в. „Зора“ и оттогава в. „Знаме“ мълчи.

Д. Дрънски (д): Виждате колко сѣ добросъвѣстни!

Министъръ С. Василевъ: На 17 май, следъ като излъзе вече опровержението на министерството, другъ единъ опозиционенъ вестникъ — в. „Радикалъ“ въ статията „Кои сѣ виновнитѣ“, като говори за процеса около експлозията въ Арсенала, не се спира само на този процесъ, но казва: (Чете) „И друго. Обществената съвѣсть иска наказание и за виновнитѣ на пожара въ Народното събрание, който ще струва надъ 10 милиона лева. Следъ изнесенитѣ писма отъ канцеларията на Народното събрание, съ които Министерството на благоустройството е предупреждавано два пъти за грозещата опасностъ отъ пожаръ, на които предупреждения министерството е отговаряло съ мълчание, не може да има съмнение въ виновността на отговорнитѣ лица. И тѣ трѣбва да понесатъ послѣдствията — каквото име и да носятъ, какъвто и ранъ да иматъ“. Заклучението е право: гдето има виновностъ, трѣбва да има и отговорност.

Г-да! Азъ прочетохъ цитати отъ в. „Знаме“ и отъ в. „Радикалъ“, защото имамъ голѣми симпатии къмъ тия две обществени организации.

Д. Дрънски (д): Благодаримъ!

Министъръ С. Василевъ: Мислѣхъ, че тия двѣ организации, които чрезъ своитѣ представители тукъ отъ тая трибуна хвърлятъ страшни анатѣми къмъ министерската маса и къмъ банкитѣ на болшинството, ще бждатъ последователни на себе си и ще сѣ служатъ въ печатната борба съ самата истина. Но отъ изнесеното личи, че сѣмъ се лъгалъ. Виждате, г-да, истината е налице: министерството е направило онова, което е било поискано отъ него.

На причинитѣ на пожара, г-да, азъ не се спирамъ поради това, че много мѣчно би могло да се каже на какво се дължи той. Тукъ, обаче, азъ ще ви прочета единъ документъ, съдържащъ заключението на експертизата. Преди да имамъ този документъ, естествено, азъ трѣбваше да сѣ наложа мълчание. Първоначално азъ повѣрвахъ на слуха, че пожарътъ е предизвиканъ отъ какво съединение и вследствие лошата инсталация. Чрезъ в. „Зора“ — защото тамъ бѣше напечатано и официалното съобщение на Народното

събрание — азъ опровергахъ съобщението, което се изнесе въ тия писма, че министерството не имъ е дало значение. Действително, писменъ отговоръ не сме дали, но извършихме онова, което се искаше отъ насъ; и го извършихме веднага.

Но, за причинитѣ на пожара. Както ви казахъ, азъ притежавамъ заключението на експертизата. Назначени бѣха трима електромеханици: единиятъ отъ дружеството за осветлението — г. Захариевъ, двамата отъ трамвайната служба — г. Овчаровъ и г. Георгиевъ. Тѣ бѣха назначени отъ съдебната властъ, въ чиито ръце и днесъ се намира следствието.

Протоколътъ на тия вещи лица е дълъгъ, но азъ ще ви прочета само заключителната частъ.

(Чете) „Отъ всички горезложени сѣждения и констатации дохождаме до заключение, че:

„1. Пожарътъ избухналъ въ Народното събрание на 30 априлъ н. г., не е билъ предизвиканъ отъ кѣсо съединение на жицитѣ, понеже всички изходни линии отъ разпределителнитѣ табла за залата и за вентилаторитѣ въ библиотеката сѣ били презъ нощта на 29 срещу 30 априлъ безъ напрежение. Изходнитѣ линии за осветлението на библиотеката сѣ били действително подъ напрежение“, . . . — а пожарътъ дойде отъ онай стаичка, кждето е голѣмото табло, откждето се засегна преградната стена, царския тронъ, бюрото на Камарата и т. н. — . . . „обаче безъ токъ и по тѣхъ не се оказаха никакви причини, нито пѣкъ признаци на кѣсо съединение,

„2. Пожарътъ не е билъ предизвиканъ сѣщо и отъ прекомѣрно нагрѣване на тѣзи проводници за осветление на библиотеката, понеже тѣ, макаръ и подъ напрежение, сѣ нѣмали никакъвъ товаръ“.

Преди да прочета предъ васъ този документъ, г-да, азъ взехъ съгласието на съдебната властъ, като попитахъ, нѣма ли да попрѣчи на следствието неговото прочитане въ Камарата. Тѣ казаха, че нѣма да попрѣчи, защото тази експертиза не е тайна за тѣхъ и защото въ в. „Независимостъ“ — не помня точно дали на Даскаловъ или онзи на Боянъ Смиловъ — на 7 или 8 май се загатва вече за мнението на специалиститѣ. По какъвъ начинъ тѣ сѣ добрали до тия сведения — не зная. Въ всѣки случай, азъ вземахъ съгласието на съдебната властъ да прочета този документъ. Съдебната властъ ми каза и нѣщо друго: „Следъ като получихме този докладъ на експертизата, ние по свой починъ“ — това ми говорѣше прокурорътъ — „искаме още една провѣрка да направимъ и се обръщаме къмъ единъ капацитетъ“. — Името му, обаче, не съобщихъ. — Той потвърди заключението на експертизата“.

В. Кознички (нац. л): Значи, има престѣпление.

Министъръ С. Василевъ: Виждате, следователно, отъ заключението на експертизата, че причината на пожара не се дължи на кѣсо съединение на жицитѣ. Остава по-нататѣкъ на съдебната властъ да продължи своето следствие и да открие причината му.

Така мога да отговоря на въпроса за причината на пожара. Собствено мнение не мога да изкажа. Прочетохъ ви заключението на експертизата.

В. Кознички (нац. л): Отъ това, което казахте, се вижда, че има престѣпление.

Х. Калайджиевъ (раб): Г. министре! Позволете ми едно обяснение. Съмнението, което изказахте по отношение на първи май, е чудовищно. Работническиятъ организационъ отъ десетки години празнуватъ първи май и това правятъ за извоюване законнитѣ си права, които имъ сѣ отнети. Не може да се допусне по никой начинъ това съмнение, което вие изказахте тука и което е действително чудовищно: да се хвърли върху тѣхъ вината за пожара въ свръзка съ празнуването на първи май.

Министъръ С. Василевъ: Г. Калайджиевъ има претенцията да бѣде мѣродавенъ. Той, както знаете, бѣше на съборъ въ Берлинъ. Може би отъ тамъ той носи по-положителни сведения по тоя въпросъ. Азъ казахъ, че имахъ нѣкои странични сведения за известна подготовка на комуниститѣ у насъ въ връзка съ всичко онова, което се готвѣше въ Европа и което, както знаете, стана въ Берлинъ.

Х. Калайджиевъ (раб): Нѣма нужда да се споменува Берлинъ. Азъ съмъ въ непосредствена връзка съ това работническо движение и Ви заявявамъ, че то се бори на първи май само за извоюване на законнитѣ си права. То въ никой случай не си служи съ пожари и буйства. Ето защо, съмненията Ви сѣ чудовищни.

Министъръ С. Василевъ: Азъ не искамъ да се отклонявамъ отъ въпроса, за да отговарямъ на г. Калайджиева, но трѣбва да кажа, че, за да се запази редътъ у насъ на първи май, това се дължи на предварителнитѣ мѣрки, които взема администрацията своевременно. Ако не бѣха се взели своето, временно тия предварителни мѣрки, бждете сигурни, че на нѣкои мѣста въ нашата страна щѣхме да имаме нежелателни инциденти. Вие, г. Калайджиевъ, собствено, не можете да говорите отъ страна на работническото. И азъ не зная защо вие излизате да ме прекѣсвате, когато не съмъ изказалъ никакво подозрение върху работническото.

Х. Калайджиевъ (раб): Защото вие изказахте едно чудовищно съмнение, и азъ считамъ, че Народното събрание не бива да остане подъ впечатлението на това съмнение.

Министъръ С. Василевъ: По другия въпросъ отъ питането, а именно: „какви сѣ размѣритѣ на причиненитѣ щети“, мога да отговоря накѣсо следното. Щетитѣ се равняватъ на размѣра на сумитѣ-необходимы за възстановяване на повредитѣ. А тѣзи суми, споредъ изчисленията на техницитѣ, сѣ достигнагъ до 4 милиона, максимумъ 4 и половина милиона лева съ мобилировката. Въ поемнитѣ книжа за търга по отдаването на предприемачъ възстановяването на залата на Народното събрание, който търгъ ще стане утре, ние не предвиждаме иконостаса, тритѣ полюеи и царския тронъ. Инакъ, общата сума за възстановяването възлиза, както ми казаха днесъ архитектитѣ, къмъ 3.558.000 л. — точно не мога да ви кажа. Това сѣ ценитѣ споредъ нашитѣ оценки, споредъ нашия ценоразписъ.

К. Николовъ (д. ст): Ами портретитѣ на дветѣ княгини, на царъ Освободителя и на Негово Величество Царя!

Министъръ С. Василевъ: Какво, обаче, ще дадатъ утре предприемачитѣ, които сѣ поканели да взематъ участие въ търга, не можемъ да знаемъ. Тѣ, може-би, ще дадатъ малко подъ девиза, може да дадатъ много подъ девиза, а може да дадатъ и надъ девиза. Азъ ви казвамъ каква е оценката на техническиятъ лица. Въ всѣки случай, като се притурятъ още 700 или 800 хиляди лева, кажете единъ милионъ лева, за мобилировката, сумата ще отиде къмъ 4 милиона и половина лева. Това е отговорътъ ми по тоя въпросъ.

По-нататѣкъ: (Чете) „Какви мѣрки сѣ взети за издирване причинитѣ на пожара“ — на този въпросъ сѣ изложено до сега дадохъ отговоръ — „и какво се проектира да се направи за отстраняването за въ бждеще на такива?“. Проектира се, що се отнася до техническиятъ мѣрки, бждещата инсталация да бѣде закрыта, да бѣде поставена въ пешелови трѣби, и да се направи всичко онова, което техниката днесъ знае, за да се предпази инсталацията отъ пожаръ. Административнитѣ мѣрки сѣ въ властта на други ръце и азъ за тѣхъ не отговарямъ.

„Какъ ще се извърши направата на изгорѣлата заседателна зала, по какъвъ планъ и въ какъвъ срокъ?“

Имаше три проекта за възстановяването на изгорѣлата частъ отъ Народното събрание. Единиятъ проектъ бѣше, да се разруши отъ основи цѣлата стара частъ отъ зданието и да се направи нова. Споредъ изчисленията на техницитѣ, тази работа ще струва 30 до 35 милиона лева и може да бѣде извършена въ срокъ отъ 3 години.

Д. Дрънски (д): Това бѣше, за което одева Ви прекѣсвахъ.

Министъръ С. Василевъ: Вториятъ проектъ бѣше да се даде на залата, въ която ние заседаваме, формата на театъръ „Роялъ“ — подковообразна форма. Налагатъ се нѣкои измѣнения горе въ плафона, долу на пода и пр. и ще трѣбватъ около 9 милиона лева; срокъ — идущата година ноемврий месецъ. Трѣбваше, г-да, при това положение презъ цѣлата зима да заседаваме тукъ.

Третиятъ проектъ бѣше да се възстанови сегашната зала съ малки подобрения. Тѣ сѣ заключаватъ въ следното: тронната стена — нека я наречемъ така — която бѣше отъ дъски, ще се направи отъ масивенъ материалъ, негоряемъ. Малки поправки съ сѣщия материалъ ще се направятъ горе на плафона. Страничните стени откъмъ коридоритѣ ще се направятъ не както бѣше съобщено отъ тухли, а съ единъ новъ материалъ, напоследѣкъ откритъ въ странство — хераклитъ се казва — негоряемъ, обаче, задържа и пази топлината. Малъкъ ремонтъ ще има въ дипломатическата ложа и дветѣ съседни ложи. Цѣлиятъ подъ ще го измѣнимъ като половината частъ отъ къмъ министерскиятъ маси, бюрото и първитѣ два реда отъ банкитѣ ще се направи съ паркетъ, а останалото ще бѣе бетонъ, линолеумъ и пр.

К. Пастуховъ (с. д): Бетонът е зиморничава работа. Ще хванемъ ревматизъмъ.

Министъръ С. Василевъ: Съ тия поправки ние считаме, че ще може да се възстанови залата. Питайме специалисти, какво трѣбва да се направи, за да подобримъ акустиката. Нито единъ нѣма куража съ пълно познаване на въпроса да отговори какво трѣбва да се направи. Всѣки казва: „Акустиката е сложно творение на изкуството. Може да я подобрите, може да я влошите“. Така отговориха. Въ всѣки случай, техницитѣ намиратъ, че съ тия малки поправки, които ще направимъ, ще се подобри акустиката въ заседателната зала на Народното събрание.

Срокътъ: утре, както ви казахъ, се произвежда търгъ. Следъ 4—5 дни, въпротивно, ще подпиша договора. Нашиятъ срокъ, споредъ поемнитѣ условия, е до 15 октомврий; предвижда се нощенъ трудъ, предвиждатъ се глобални дни. При все това, може би утре въ печата ще бъдемъ критикувани, че правимъ ограниченъ търгъ. Техницитѣ, които познаватъ най-добре предприемачитѣ, сѣ се спрѣли на 6 фирми, който азъ и въ този моментъ не знамъ. Тѣ сѣ поканени. Това се прави съ огледъ да можемъ да възстановимъ сградата на Народното събрание съ сигурностъ до месецъ октомврий.

Съ тия думи, г-да, азъ завършвамъ отговора на питането, което ми отпрати уважаемиятъ народенъ представителъ г. Хрелопановъ. (Ражкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Председателствуващъ А. Христовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Иванъ Хрелопановъ да каже дали е доволенъ отъ отговора на г. министра.

И. Хрелопановъ (д. сг): Г. г. народни представители! Азъ съмъ доволенъ отъ отговора на г. министра, но позволете да направя единъ апелъ къмъ него: строежътъ, който се предприема за възстановяване сградата на Народното събрание, непременно да бѣде довършенъ до 15 октомврий т. г. Считамъ, че въ тая зала — дето Академията на наукитѣ ни оказа такова голѣмо гостопримство — има голѣми неудобства, за да продължимъ заседанията си тукъ. Дано въ началото на новата редовна сесия, която ще се открие на 28 октомврий, да бъдемъ въ възстановената зала на Народното събрание.

К. Пастуховъ (с. д): Само дано бѣде безъ бетонъ, за да нѣма ревматизъмъ.

Председателствуващъ А. Христовъ: Пристъпваме къмъ първата точка отъ дневния редъ — първо четене законопроекта за разрешаване на Айтоската градска община да сключи заемъ.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретаръ Г. Кръстевъ (д. сг): (Прочита законопроекта изцѣло заедно съ мотивитѣ къмъ него — вижъ прил. Т. I, № 128).

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ на първо четене законопроекта за разрешаване на Айтоската градска община да сключи заемъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Предлагамъ законопроекта да се гласува по спешностъ и на второ четене.

Председателствуващъ А. Христовъ: Има предложение законопроекта да се гласува по спешностъ и на второ четене. Които приематъ това предложение, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Моля г. секретаря да го докладва.

Секретаръ Г. Кръстевъ (д. сг): (Чете)

„ЗАКОНЪ“

за разрешаване на Айтоската градска община да сключи заемъ“.

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ заглавието на законопроекта, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

*) За текста на законопроекта, приетъ на първо четене, вж. прил. Т. I, № 128.

Секретаръ Г. Кръстевъ (д. сг): (Прочита чл. 1 — вж. прил. Т. I, № 128)

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ чл. 2, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Секретаръ Г. Кръстевъ (д. сг): (Прочита чл. 3 — вж. прил. Т. I, № 128)

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ чл. 3, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Секретаръ Г. Кръстевъ (д. сг): (Прочита чл. 4 — вж. прил. Т. I, № 128)

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ чл. 4, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Пристъпваме къмъ точка втора отъ дневния редъ — първо четене законопроекта за разрешаване на Еленската градска община да сключи заемъ.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретаръ Г. Кръстевъ (д. сг): (Прочита законопроекта изцѣло, заедно съ мотивитѣ къмъ него — вж. прил. Т. I, № 127).

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ на първо четене законопроекта за разрешаване на Еленската градска община да сключи заемъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

И. Хрелопановъ (д. сг): Предлагамъ законопроекта по спешностъ да се гласува и на второ четене.

Председателствуващъ А. Христовъ: Има предложение, законопроекта по спешностъ да се гласува и на второ четене. Които приематъ това предложение, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретаръ Г. Кръстевъ (д. сг): (Чете)

„ЗАКОНЪ“

за разрешаване на Еленската градска община да сключи заемъ“.

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ заглавието на законопроекта, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Секретаръ Г. Кръстевъ (д. сг): (Прочита чл. 1 — вж. прил. Т. I, № 127)

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ чл. 1, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Секретаръ Г. Кръстевъ (д. сг): (Прочита чл. 2 — вж. прил. Т. I, № 127)

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ чл. 2, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Секретаръ Г. Кръстевъ (д. сг): (Прочита чл. 3 — вж. прил. Т. I, № 127)

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ чл. 3, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Секретаръ Г. Кръстевъ (д. сг): (Прочита чл. 4 — вж. прил. Т. I, № 127)

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ чл. 4, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

*) За текста на законопроекта, приетъ на първо четене, вж. прил. Т. I, № 127.

Пристъпваме към точка трета от дневния ред — първо четене законопроекта за разрешаване на Габровската община да сключи заемъ.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретарь Г. Кръстевъ (д. сг): Прочита законопроекта изцѣло, заедно съ мотивитъ къмъ него — вж. прил. Т. I, № 129)

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ на първо четене законопроекта за разрешаване на Габровската община да сключи заемъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Т. Христовъ (д. сг): Предлагамъ законопроекта да се гласува по спешност и на второ четене.

Председателствуващъ А. Христовъ: Има предложение законопроекта да се гласува по спешност и на второ четене. Които приематъ тора предложение, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретарь Г. Кръстевъ (д. сг): (Чете)

„ЗАКОНЪ“)

за разрешаване на Габровската община да сключи заемъ*.

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ заглавие на законопроекта, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Секретарь Г. Кръстевъ (д. сг): (Прочита чл. 1 — вж. прил. Т. I, № 129)

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ чл. 1, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Секретарь Г. Кръстевъ (д. сг): (Прочита чл. 2 — вж. прил. Т. I, № 129)

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ чл. 2, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Секретарь Г. Кръстевъ (д. сг): (Прочита чл. 3 — вж. прил. Т. I, № 129)

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ чл. 3, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Секретарь Г. Кръстевъ (д. сг): (Прочита чл. 4 — вж. прил. Т. I, № 129)

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ чл. 4, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Секретарь Г. Кръстевъ (д. сг): (Прочита чл. 5 — вж. прил. Т. I, № 129)

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ чл. 5, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Секретарь Г. Кръстевъ (д. сг): (Прочита чл. 6 — вж. прил. Т. I, № 129)

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ чл. 6, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Секретарь Г. Кръстевъ (д. сг): (Прочита чл. 7 — вж. прил. Т. I, № 129)

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ чл. 7, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

*) За текста на законопроекта, цитетъ на първо четене, вж. прил. Т. I, № 129.

Пристъпваме къмъ точка четвърта от дневния ред — одобряване решението за одобряване договора сключенъ на 4 май 1929 г. въ Берлинъ между българското правителство и дирекцията на Дисконто Гезелшафтъ относително уреждането на ссиритъ въпроси между българското правителство и Дисконто Гезелшафтъ, произхождащи отъ договоритъ отъ 12 юлий 1914 г. и свързанитъ съ тяхъ допълнителни договори и конвенции.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретарь Г. Кръстевъ (д. сг): (Прочита предложението изцѣло, заедно съ мотивитъ и договора къмъ него. — вж. прил. Т. I, № 122)

Председателствуващъ А. Христовъ: Има думата г. министърътъ на финанситъ.

Министъръ В. Молдовъ: Уважаеми г. г. народни представители! Предложениятъ на обсъждане отъ Народното събрание въпросъ презъ последнитъ години е предизвикалъ не малко страсти, не малко сѣждения. И действително, той е до такава степенъ преплетенъ съ близкото минало, съ известни политически спомени отъ 1914 г. насамъ, щото интересътъ на общественото мнение, на нашитъ обществени дейци и на Народното събрание може много лесно да се обясни, може да бѣде напълно оправданъ. Азъ съмъ длъженъ да изтъкна, че въ тия предварителни разисквания и въ печатъ, и навсѣмѣде, въ действителностъ въпросътъ не е билъ слагачъ така, както би трѣбвало да бѣде сложенъ И сѣдени та, изказани за неговото разрешаване, не сѣ отговаряли на онова фактическо и правно положение, което този въпросъ е придобилъ въ сегашно време. Затова вие ще ми позволите въ изложението, което ще направя предъ васъ, да гледамъ да се освободя отъ всѣкакви преценки на миналото, да ви съобщавамъ само факти, създадени положения и да ви представя въпроса така, както той бѣ сложенъ предъ правителството за разрешаване. Съ туй вие ще разберете, че известни страни на така създаденитъ обстоятелства, трѣбва да бѣдатъ обсъждани съ много голѣма внимателностъ и предпазливостъ, защото не само уреждането на нашитъ спорове съ Дисконто Гезелшафтъ въ този случай интересува българската държава, но може би въ едно недалечно бъдеще уреждането и на други въпроси, които косвено сѣ преплетени съ тия спорове и които не сѣ били още предметъ на преговори. Следователно, повтарямъ, налага се извънредно голѣма дискретностъ, за да не бѣдатъ изложени позициитъ на самата държава при защитата на нейнитъ права по така сложнитъ въпроси за уреждането на известни финансови и други задължения следъ войнитъ. И преди известно време, кога минаваше въ Народното събрание протоколътъ на Обществото на народитъ, по-добре, докладътъ на финансовия комитетъ, и когато въ Народното събрание, при разглеждането на този протоколъ, имаше, не формално, питане отъ известни народни представители, засѣгащи този въпросъ, азъ заявихъ, че преди да бѣдатъ приключени преговоритъ, налага се на всички лица, които, така или иначе, могатъ да повлияятъ въ единъ или другъ смисълъ за изхода на тѣзи преговори, една особена внимателностъ. И въ това, така да се каже, авангардно съзнание между нѣкои представители на опозицията и мене, азъ търсихъ да създамъ една атмосфера на спокойствие, една атмосфера, при която преговори могатъ да бѣдатъ водени по единъ свършено обективенъ начинъ. Безъ да бѣдатъ повлиявани отъ настроения, които за нѣкои изглежда да бѣдатъ отъ полза за държавата, но които биха могли да бѣдатъ изнуждавани и противъ нея.

Прекирната съ Дисконто Гезелшафтъ или, по-добре, съ синдиката, който представлява Дисконто Гезелшафтъ, въ сѣщностъ започва отъ м. юлий 1914 г. Както ви е известно отъ публикациитъ и въ „Държавенъ вестникъ“, а специално и отъ доклада до XVII обикновено Народно събрание отъ парламентарната контролна комисия за 1914 г. по управлението на държавнитъ и на гарантиранитъ отъ държавата дългове, презъ м. юлий 1914 г. сѣ били приети 4 договора, приети въ първата извънредна сесия на XVII обикновено Народно събрание, въ заседанието му на 2 юлий 1914 г. Въ „Държавенъ вестникъ“ отъ 4 юлий 1914 г. сѣ публикувани тѣзи договори. Тѣ сѣ били утвърдени презъ нощта на 2 срещу 3 юлий, на 3 юлий сѣ били изпратени за напечатване. Това по-точно определение на датитъ азъ намирамъ въ една книга на тогавашния пред-

ставител на руското императорско правителство г. Савински, която излъже миналата година във Лондон.

Няма защо да се спирам на политическия въпрос, какъ е станало гласуването на тези договори, какъ сж се развили или не сж били развити дебатитъ въ Народното събрание. И азъ съмъ билъ участникъ въ това заседание, и не бихъ желалъ моитъ лични спомени отъ този тежъкъ за държавата день да превръщамъ въ едно настроение въ този случай предъ днешното Народно събрание. Обаче тези договори сж били утвърдени и сж били обнародвани въ „Държавенъ вестникъ“. Знаете, че, споредъ чл. 49 отъ нашата конституция, всъко едно решение или единъ законъ, който е миналъ презъ Народното събрание, билъ е, следователно, по-нататъкъ одобренъ и обнародванъ, подлежи на обсъждане само на Народното събрание. А пъкъ азъ затуй ви цитирахъ отчета за 1914 г., издаденъ презъ 1916 г. — и по-сетне имамъ да цитирамъ извънредно много документи отъ различни дати — за да ви припомня само, че вече презъ тази година парламентарната контролна комисия, въ която влиза и единъ отъ тогвашинитъ активни участници на Народното събрание, г. Драгиевъ, е дала заключение да одобри и приеме отчета на управлението на държавнитъ и на гарантиранитъ отъ държавата дългове презъ 1914 г. и да освободи отъ отговорност отчетника за сжщия периодъ, д-ръ Стояновъ — не сегашниятъ д-ръ Никола Стояновъ, а д-ръ Тодоръ Стояновъ. Азъ изтъквамъ това, за да ви кажа, че въпросътъ за парламентарната страна на тези договори трѣбва въ сжщностъ да се счита у насъ за ликвидирани.

Договоритъ сж четри. Единъ договоръ за сключване на единъ заемъ отъ 5%, 1914 г., за номинални 500 милиона металически златни лева, представляващи 405 милиона златни райхсмарки, гарантирани съ излишечитъ отъ данъка върху тютюна, мурурнето и гербовия налогъ, съ произведението на произлежитъ на държавата върху цигарената хартия и съ вноснитъ мита. Този договоръ е сключенъ съ Дисконто Гезелшафтъ, което представлява една група отъ чужди банки. Първата частъ на тоя заемъ е 250 милиона франка, произведението на която трѣбва да бжде употребено преди всичко за изплащане на 75 милиона франка въ съкровищни бонове отъ 1911 и 1912 г. за Banque de Paris et de Pays Bas — сжщитъ бонове, които въ последствие, при бѣжанския заемъ, ние трѣбзаше да ликвидираме въ френски франка обезценени, защото авансътъ е въ френски франка. Авансътъ 120 милиона франка въ съкровищни бонове отъ 1914 г. на Дисконто — вториятъ влогъ. Дисконто имаше право на опция върху втората транша въ течение на две години, считано отъ емисията на първата транша. Чистото произведение на тази втора емисия, до конкуренцията на 155 милиона, трѣбваше да бжде употребено за построяката на линията и на пристанището Порто-Лагосъ и за заплащане на различни поръчки, които трѣбваше да станатъ съ нѣмската и австро-унгарската индустрия. Въ случай на война, Дисконто Гезелшафтъ можеше да отложи тази емисия или можеше да се откаже отъ изпълнението на контракта.

Вториятъ договоръ се скотира съ 6% за единъ срокъ отъ една година до единъ номиналенъ размѣръ отъ 120 милиона франка въ български съкровищни бонове. Тази сума, дадени като авансъ срещу първата транша на този 500 милионенъ заемъ, трѣбваше да бжде употребена по следния начинъ: за изплащане на 27.724.676 франка държавни бонове, дадени на Руско-Азиатската банка съ срокъ 20 августъ 1914 г.; за изплащане на 30 милиона франка съкровищни бонове, дадени на австрийскитъ и унгарскитъ банки съ срокъ 12 ноемврий 1914 г., и за изплащането частъ отъ дълга на държавата къмъ Народната банка. Тези бонове трѣбваше да бждатъ изплатени отъ произведението на първата транша отъ 5-процентовия заемъ, за която Дисконто получаваше право на опция до 1 августъ 1915 г. Сжщо така бѣше уговорено, че въ случай на европейска война Дисконто може да се откаже отъ изпълнението на този договоръ.

Трети договоръ — за построяване на линията Михайлово—Порто-Лагосъ и пристанището въ Порто-Лагосъ и четвърти договоръ — за създаване на едно дружество за експлоатация на мината „Перникъ“. Казва се, че Дисконто добива право да експлоатира, чрезъ едно дружество, за единъ безграниченъ срокъ, което трѣбваше да бжде установено преди 1 априлъ 1916 г., каменовъжленинитъ мии въ „Перникъ“ и „Бобовъ-долъ“, които минии му се отстъпватъ въ собственост. Договорътъ за съз-

даването на това дружество предвиждаше участието на Българската народна банка. Впоследствие ще видимъ, че такова дружество е било създадено, безъ, обаче, да е почнало да функционира.

Изпълнението на тези договори е следното. Договорътъ за заема отъ 5% е билъ изпълненъ по случай консолидирането на двата аванса отъ страна на Дисконто Гезелшафтъ. Вториятъ договоръ за 120 милиона франка авансъ е билъ изпълненъ отъ Дисконто и съкровищнитъ бонове, редактирани въ франкове, сж били сконтирани до единъ размѣръ отъ 120 милиона съ срокъ 1 августъ 1915 г.

Договорътъ за постройка на линията Хасково—Михайлово—Порто-Лагосъ не е получилъ начало на изпълнение, и, най-сетне, както ви казахъ, едно дружество за експлоатиране на минитъ „Перникъ“ и „Бобовъ-долъ“ е било основано, но не е функционирало никога.

„Следъ туй на 31 януарий и 4 февруарий 1915 г. сж били издадени, или, по-добре, есконтирани съкровищни бонове, подновявани всѣки 6 месеца и изискуеми една година, следователно, платими една година следъ подписване на мира съ Дисконто Гезелшафтъ и една група отъ австро-унгарски банки до размѣръ 150 милиона франка. На 31 юлий 1915 г. се постига едно съглашение, за да се посрещне изплащането на аванса отъ 120 милиона франка въ съкровищни бонове, издадени презъ юлий 1914 г., срокъ 1 августъ 1915 г., споредъ което на България се дава единъ авансъ отъ 97.500.000 марки, който авансъ ще послужи за консолидиране на въпроснитъ бонове. Съ този договоръ тогава Дисконто заявяваше, че вдига опцията за първата частъ на заема отъ 1914 г., но отлагаше емисията и изплащането на тия 250 милиона лева една година по-късно следъ подписването на мира. Емисията и изплащането на първата транша на първата частъ отъ заема, не сж станали фактически никога. Българското правителство, следователно, се намираше предъ факта на единъ сключенъ договоръ, но неизпълненъ.

На 20 ноемврий 1915 г. съ едно писмо отъ тая дата, Дисконто Гезелшафтъ заявява, че то упражнява втората опция или опцията за втората частъ на заема, но до размѣръ 187.077.000 франка, отъ които ще бждатъ изплатени съкровищнитъ бонове за 150.000.000 франка — сума, която е необходима за изплащането на сконтиранитъ съкровищни бонове, по съглашенията отъ януарий и февруарий 1915 г., следователно, вторитъ аванси отъ 150 милиона франка.

Тая спогодба или този договоръ отъ 31 юлий 1915 г., който съдържа въ себе си статутитъ за покриването на първия авансъ отъ франкове съ 97.500.000 германски марки, никога не е билъ внасянъ въ Народното събрание за одобрение. Той е билъ подписанъ между Министерството на финанситъ, респективно Дирекцията на държавнитъ дългове и представителитъ на Дисконто Гезелшафтъ.

По тоя начинъ трѣбва да изтъкна, че, вследствие на тези сѣлки, българската държава получава възможностъ да извърши известна операция. Така, споредъ сжщия тоя докладъ, който азъ ви цитирахъ, кждето се опредѣлятъ българскитъ държавни дългове, и въ който по заема на тия 120.000.000 л. парламентарната комисия прави известни уговорки по въпроса за задържане на известни суми за комисионитъ, които сж били изчислени, става ясно, че сж били турени на разпотожение на Българската народна банка, а именно на 13/27 юлий 1914 г. отъ управлението на Държавнитъ дългове 33.000.000 марки една сума отъ 2.914.901 марки е била изплатена въ брой по нареждане на правителството, на 12 ноемврий 1914 г. сж били изплатени 30.000.000 франка по курса, а именно въ размѣръ 25.125.000 марки плусъ 25.125 марки за комисиона, или всичко 25.150.125 марки, минати като държавенъ разходъ на сума 31.437.656 златни лева.

„Отъ произведението на този авансъ Дисконто е задължавало смѣтката на българската държава съ известни суми — въ тоя случай това не е важно — като сжщевременно по нареждане на държавата е задържало една друга сума отъ 27.331.000 марки за изплащането на задължението на държавата къмъ известни банки въ Петроградъ, които ние считаме, че сж били въ сжщностъ представители на руския Государственъ банкъ, и които впоследствие вече, съ договора отъ 31 юлий 1915 г., сж били обвърнати, по нареждане на българското правителство, въ така наречения, и сега известни навсѣкжде, рубелконто, въ 10.000.000 руски рубли“. Освенъ тия

27.331.000 марки, оставени в разположение на съкровището, съгласно оставени по сметка на българското държавно съкровище в касите на Дисконто за посрещане на нужди, които българската държава е имала тогава по различни покупки, задължения държавни и т. н., 22.746.000 марки. Но това в случая не е важно.

По отношение на втория аванс от 150.000.000 л. — това е в началото на 1915 г. — по който също така има един отчет и който е постъпил в българското държавно съкровище, аз съм длъжен само да изтъкна едно обстоятелство: че срещу този заем синдикатът, който формално дава този аванс — ние после ще видим, че в неговото уреждане се меси и германското правителство — дава на българската държава ефективен злато около 4.400.000 златни лева, в същност 2.000.000 златни марки и 2.400.000 златни крони ефективен, които съм пренесени в България с надлежните предпазителни марки и които съм постъпили, следователно, в касите на Българската народна банка.

По-сетне, през време на войната дохожда се до сключването на друга една сделка, която има вече един друг характер. Това е вече напредналото време на 1915 г., когато България влиза в войната и когато тя с всичките си съюзници урежда до известна степен и финансовите си задължения. Според тия нови спекулации, в които участвуват пак тия банки — аз имам тук цялата кореспонденция — се дохожда до едно съглашение, да се поставят на разположение на българското правителство месечни аванси от 50 милиона франка, давани от Германия и Австро-Унгария през време на войните. Тия суми са били давани, имало е в известни времена спирания, след това е имало подновяване на тия вноски, в повечето случаи те са били употребявани от българското държавно съкровище за изплащане на известни задължения по доставки, които са били правени там, а от друга страна са били прехвърляни на сметка на Българската народна банка в нейно разположение, която от своя страна е изпълнявала нарежданията на Дирекцията на държавните дългове.

Аз имам тук договора, който е бил сключен между германското имперско правителство, представлявано от тогавашния секретар по финансите Хелферих, между имперското и кралско правителство на Австро-Унгария, представлявано от Карл фон Лет, и тогавашният съветник на имперското министерство на финансите Луи Валко, който днес е министър на финансите, от една страна, а от друга страна България, която е била представлявана от тогавашния министър на финансите, г. Тончев. Пред вид на това, че няма да има нужда от никакво обяснение по този договор, аз мисля, че не е необходимо да ви чета текста на този договор. Аз го изключвам затова, защото той ще влезе в втората част на изложението ми, което има съотношение с така наречените авоари на Българската народна банка. Важно е да се знае, че освен от тези суми, на които посочвах, главната част на тия авоари произхожда от тия аванси до размер 200 милиона лева, давани месечно по 50 милиона лева, които са били прехвърляни от държавното съкровище на разположението на Българската народна банка.

Това е фактическото положение в 1914, 1915 и 1916 г. Но аз ви казах, че още тогава започва в действителност препирнята между Дисконто Гезелшафт и Българската дирекция на държавните дългове, респективно българското правителство. Препирнята започва по известни малки въпроси. Започна по въпроса за построяването на линията Михайлово—Порто-Лагос, по въпроса за мината „Перник“, по въпроса за разните комисиони, които са били начитани и за лихви, които са били употребявани.

Аз бих могъл тук да ви прочета известни съобщения от тогавашния министър на финансите Тончев, който е бил в Берлин към ноември месец 1915 г., който съобщава относно неговите преговори; мога да съобща цялата тая кореспонденция, която не засяга в същност онова, което интересува днес въпроса за препирнята с Дисконто.

Дисконто Гезелшафт, разбира се, има тия договори, настоява за изпълнението им. И препирните, които се водят, са по-скоро от един банков характер, както ви казах, характер от по-малко значение, може би, само като оставим настрана въпроса за мините „Перник“ и „Бобов-дол“

Понеже в днешните обсъждания ние ex post, с нашата днешна психология, с нашите днешни разбирания, ще трябва да ценим времето, което е вече 15 години назад и, следователно, ще трябва да вземем в разглеждане на ония действия, които са били предприемани от тогавашното правителство, аз, напр., мога да ви прочета настроенията, които са съществували в сърцата на нашата Дирекция на държавните дългове или, по-добре, в сърцата на нашето Министерство на финансите.

Ето едно писмо № 3415 от 12 юли 1914 г. То е адресирано до Дирекцията на Дисконто. (Превежда) „Вземайки в съображение извънредните услуги, които вие сте направили на България чрез сключените договори за 12 милиона франка съкровищни бонове и на заема от 500 милиона 5% 1914 г., царското министерство на финансите има чест да ви заяви чрез настоящето, че в течение на 50 години няма да бъде въведен в България, освен чрез едно предварително съглашение с вас, нито един монопол за износ на тютюни, нито пък никакви права за износ върху тютюна, по-високи от тези, които са внесени в измененията на закона за тютюна, които сега ще бъдат гласувани от Събранието, т. е., 1/2% върху стойността на манипулирания тютюн. Разбира се, ако непредвидени обстоятелства биха наложили с ваше съгласие един ден въвеждането на монопола за експорт на тютюна, ние от сега вече ви запазваме едно право на *priorité imprescriptible* — на един приоритет, който няма да има давност.“

По-нататък това писмо продължава: (Превежда) „Колкото се отнася до произведението на съкровищните бонове ние сме съгласни, щото то да остане у вас на наше разположение по една специална сметка, както предвижда чл. 2 от съответния договор. От това произведение определените суми за изплащане на боновете, които изтичат на 20 август и на 12 ноември 1914 г., и предвидени в същия чл. 2, ще останат в вашите ръце до тия дати. Дирекцията на държавните дългове ще разполага с размера на сумата, която не е резервирана за изплащане на тия *Bons du trésor*, които са посочени по-горе, с едно предизвестие от три дена за всяка сума от 5 милиона марки. И докогато, докогато Дирекцията на държавните дългове би пожелала да си послужи с своя авоар, за да направи плащания в странство, вие ще бъдете натоварени да правите тия изплащания при запазване най-добре интересите на съкровището. Вие ще бъдете натоварени, без от това да произлиза каквото и да е задължение за вас, и ще употребите всичките ваши добри услуги, за да облекчите изплащането на тия съкровищни бонове — на *Bons du trésor* — посочени в договора, и вършейки тия операции според най-доброто запазване интересите на държавата.

„Колкото се отнася до произведението на заема, Дирекцията на Дисконто Гезелшафт, без от това да следва един ангажмент за нея, ще бъде натоварена и ще употребява своите добри услуги в полза на българската държава с оглед да облекчи рамбурсирането на съкровищните бонове, посочени в чл. 26 от договора за заема.“

„За да се избегне каквато и да е бъркотия на курсовете на девизите — *Cours de Change* — дирекцията на Дисконто Гезелшафт е оторизирана, щом тия договори бъдат в сила, да пристъпи към набавянето на девизи спрямо Париж и спрямо други места, които девизи ще бъдат необходими за рамбурсирането на съкровищните бонове“ — това са тия към австрийските банки и към *Banque de Paris et Pays Bas*.

„Вписването на кредит на лихвите върху тая специална сметка по книгите на дирекцията на Дисконто Гезелшафт спира постепенно, когато авоарите на българската държава ще бъдат преобърнати в девизи срещу странство. До изплащането на тия бонове от 120 милиона франка, българската държава се задължава да не ипотекира железниците, които ѝ принадлежат. Нещо повече: ние се съгласяваме, щото една сума от 500.000 франка, която е била извадена от нашата сметка, да остане на разположение у вас, за да посрещна разходите за предварителните изследвания на железнопътните линии и пристанищата, предвидени в договора“ — касе се за линията Михайлово—Порто-Лагос и пристанището.

„За да няма никакви недоразумения и да се даде един ясен смисъл на чл. 4 от договора за съкровищните бонове и на чл. 25 от договора за заема, ние ви заявяваме, че разчитането на сметките по произведе-

нието на заема ще се направи по начинът такъв, че българската държава трябва да осребри — bonifier — на дирекцията на Дисконто Гезелшафт единия полугодичен — semestriel — купон, даже в случая, ако опциите, които са предвидени в договора, не биха били упражнени на 30 септември 1915 г., както е уговорено в договора, но на друга дата.

„От друга страна, ние имаме чест да ви известим, че произведението от съкровищните бонове не ще бъде употребено за военни цели.

„Благоволете да ни потвърдите вашето съгласие върху съдържанието на настоящето писмо, и приемоте, г-да, уверенията в нашите най-отлични почитания“.

Министър на финансите (п) Тончев, директор на държавните дългове (п) Стоянов.

Аз исках да ви прочета този документ, за да видите при сключването на тези договори въ какъв дух се действува от българската държава. Не бих желал по-нататък да продължавам да ви чета тази кореспонденция, която във всеки случай считам, че би била от интерес да образува съдържанието на една зелена книга. Тези документи не засягат пръв въпросът, които ние третираме, а имат...

С. Янев (с. д): Това са добри аргументи за амнистията на Тончев и Радославов.

С. Омарчевски (з. в): Нека се впишат в дневниците.

Министър В. Моллов: Аз ще ви дам всички документи, г. Омарчевски, но няма защо да ви ги чета всички.

Ето писмото от 16 декември 1914 г., което се отнася до едни суми, които са употребени, за които е ставало дума и за които има по-нататък да се говори: (Чете) „Преписката относително задълженията ни към Banque d'Escompte de Pétrograde от 10.364.490-96 рубли е била водена от повърнатата ми легация“ — това е преписка от царската легация в Петроград — „до 2 август т. г., когато тя е била натоварена да уведоми банката, че е дадена заповед на Дисконто Гезелшафт в Берлин да й брой на 7 август дължимата от нас сума.

„Съ с писмото си от 13 т. м. банката ми съобщава, че на 7 август са били разменени две телеграми между г. д-ръ Стоянов, началник на отделецията за държавните дългове, и Banque d'Escompte de Pétrograde. Г. Стоянов е предлагал на банката, поради общоевропейската война, съставляваща форс мажор, да приеме, щото дължимата сума да бъде депозирана в Дисконто Гезелшафт до възстановяването на нормалните сношения, а банката е отказала и изисквала изплащането в Петроград.

„Като не е получила никакво по-ново съобщение от София, банката ми пише следното в поменатото писмо: „За отбелязване е, че срокът на съкровищните бонове за 35.000.000 л., които ние държим срещу нашия аванс, е изтекъл на 7/20 август т. г. и ние молим Ваше Превъзходителство да ни доставите нови бонове за горната стойност съ падеж 7/20 май 1915 г., срещу които ние ще ви повърнем старите.

„Тук е приложено ние ви испращаме извлечение от равностойката“ — и т. н. Трябва да признае, че в края на 1915 г., преди влизането на България в войната, тази сметка стига сумата 10 милиона рубли; остатъкът от лихви, комисиони и пр. се покрива от българското държавно съкровище.

По-нататък, г. г. народни представители, настъпва краят на войната, когато отново се възбуждат въпросите, които са били изникнали още в 1914 г. и в 1915 г. по силата на тези договори, които тогава са били сключени.

Въ преписката, която се намира в Дирекцията на държавните дългове, става ясно следното: на 12 март 1920 г. директорът на държавните дългове предлага да се направи сондаж пред Дирекцията на Дисконто Гезелшафт в Берлин (Чете) „дали тя не би се съгласила да съчете договора за 500 милиона лева заем от 1914 г. за анулиран и авансираният срещу този заем суми от 270 милиона франка наедно с лихвите да се изплатят от авоарите на Българската народна банка в Германия и Австрия, за които, съгласно чл. 139 от мирния договор и в съгласие с чл. чл. 235 и 260 на мирния договор с Германия, Комисията по репарациите може да поеме върху си всички права, интереси и привилегии, произтичащи от този договор, и, следователно, нито банковият

синдикат начело с Дисконто Гезелшафт, нито други германски срѣди, заинтересовани от договора ще извличат нѣкоя полза, а от друга страна ще бѣдат въ голѣма степен ошетен финансовитѣ и икономически интереситѣ на България, толкова повече, че българското правителството има причини да смѣта договора за неизпълненъ и да иска неговото анулиране, а освенъ това и самото германско правителство още преди септемврийскитѣ събития бѣше наклонно да съдействува, щото банковиятъ синдикатъ да се откаже отъ привилегията досежно каменножглената мина Перникъ.

Г. Рясковъ е направилъ тоя сондажъ и въ резултатъ се получи тукъ приложената шифрована телеграма отъ Берлинъ. Понеже Дисконто Гезелшафтъ възприема да третира устно този въпросъ вънъ отъ България и изпратеното отъ страна на българското правителство лице трѣбва да има установени и опредѣлени директиви, то моето мнение по този въпросъ е следното:

1. Банковиятъ синдикатъ, начело сѣ Дисконто Гезелшафтъ, да признае, че договорътъ отъ страна на синдиката е неизпълненъ и да признае неговото анулиране заедно сѣ всичкитѣ свързани сѣ него договори и конвенции.

2. Изплащането на двата аванса отъ 120 милиона франка и 150 милиона франка да стане съответно въ марки или крони, въз основа на фактически полученитѣ суми и уговаряни курсове, безъ да се свързва сѣ операции по договора, а именно:

1. Първитѣ 120.000.000 fr. да се погасятъ сѣ 96.000.000 м. (100 fr.=80 м.)

2. Вторитѣ 150.000.000 fr. да се погасятъ:

а) 75.000.000 fr. сѣ 60.825.000 м. (100 fr.=81-10 м.)

б) 75.000.000 fr. сѣ 72.990.000 кг. (100 fr.=97-32 кг.)

3. Да се признаятъ уговоренитѣ и неизплатенитѣ вследствие на прекъсване сношенията лихви по тия аванси.

4. Авоарътъ по сметката „Рублконто“ и други случайни остатѣци, ако има отъ тия аванси, да си останатъ притежание на българската държава.

Трѣбва да кажа, че този докладъ на директора на държавните дългове е получилъ известно начало на изпълнение. Едно лице отъ Финансовото министерство е отишло да преговаря. Но преди да дойда до преговоритѣ сѣ Дисконто въ 1920 г., азъ съмъ длъженъ да прочета чл. 139 отъ мирния договоръ, който е вече подписанъ отъ България, за да видимъ, какви послѣдствия могатъ да бѣдатъ създадени отъ него. Въ чл. 139 има изрично постановление, което се отнася прѣко до договоритѣ сѣ Дисконто. Чл. 139 — позволете да го прочета — казва: (Чете) „Що се отнася до сключения отъ България заемъ въ Германия презъ м. юлий 1914 г., Комисията за репарациите може да поеме върху си, съгласно чл. чл. 235 и 260 на мирния договоръ на Германия, подписанъ на 28 юний 1919 г., и съответнитѣ членове на договоритѣ сѣ Австрия и Унгария, всички права, интереси и привилегии, отъ каквото и да било естество, на германски, австрийски и унгарски подданици, сѣ договори и конвенции, отнасящи се до тоя заемъ. Българското правителство се задължава да употребѣи всички разполагаеми срѣдства, за да улесни тоя отстъпване. То се задължава, освенъ това, да прехвърли на комисията за репарациите въ срокъ отъ 6 месеци следъ влизане въ сила на настоящия договоръ всички права, интереси и привилегии отъ всѣкакво естество, задържани отъ български подданици, по силата на сѣщитѣ договори и конвенции по заема. Стойността на всички права, интереси и привилегии, задържани отъ български подданици, ще се опредѣли отъ комисията за репарациите и ще се мине съ нея на кредитъ на България за сметка на дължимитѣ суми за поправки. България ще поеме тежестта да обезщети своитѣ подданици, ошетенѣ при изпълнението на този членъ.

„Въ случай, че стане прехвърлянето на правата, интереситѣ и привилегиятъ, споменати по-горе и независимо отъ постановленията на предшествувания членъ, комисията за репарациите ще има всичкото право да видоизмѣни сроковетѣ на договора и конвенциите относително заема и да сключи всички допълнителни конвенции, които ѣ се видятъ необходими, при условию, разбира се, да не се увредятъ никакъ: 1. правата, отстъпени сѣ договора и конвенциите по заема на всички лица, освенъ на подданицитѣ на Германия, Австрия, Унгария и България; 2. правата на носителитѣ на български съкровищни бонове, емитирани въ Франция презъ 1912 и 1913 г. и платими отъ произведението на първата финансова операция;

която ще направи България. Следъ съгласие между странитѣ, заинтересованитѣ могатъ да бждатъ удовлетворени или въ наличностъ, или съ облигации отъ заема.

„Никаква спогодба, засѣгаща заема и допълнителнитѣ договори и конвенции по него, не може да бжде сключена, безъ да се запита Междусъюзническата комисия. Междусъюзническата комисия ще действува като представителка на комисията за репарациитѣ по всичко, което засѣга заема, винаги, когато тая последната взема такова решение“

Чл. 260 отъ Версайския договоръ има известно съотношение къмъ този въпросъ, затова и той трѣбва да бжде прочетенъ. Той казва, че комисията за репарациитѣ може въ срокъ отъ една година, считанъ отъ влизане въ сила на договора, да изиска отъ Германия, щото Германия да придобие всички права, интереси и пр. отъ този характеръ, който ние третираме тукъ. Следъ това германското правителство е длъжно въ срокъ отъ 6 месеца да прехвърли на Комисията за репарациитѣ всичкитѣ права и интереси, които Германия може да притежава. Всички суми ще бждатъ отнесени отъ Комисията за репарациитѣ въ кредитъ на Германия за дължимитѣ репарации. Би трѣбвало да прочета и чл. 145 отъ договора въ Нюйи, който казва: (Чете) „България се задължава да прехвърли на Комисията за репарациитѣ всички вземания или права на репарации на България или на нейни подданицы, които сѣ действували за нейна смѣтка, срещу Германия, Австро-Унгария или Турция, или тѣхнитѣ подданицы, и особено всички вземания и права на репарации, които произтичатъ или ще произтекатъ за нея при изпълнението на задълженията, които сѣ били поети между нея и тия държави презъ време на войната.“

„Всѣка сума, която Комисията за репарациитѣ ще може да получи по тия вземания и права за репарации, ще бжде мината на кредитъ на България за смѣтка на сумитѣ, дължими за репарациитѣ“.

Отъ тия текстове, които азъ си позволихъ да прочета, следва много ясно, че съ подписването на договора за миръ положението на нашитѣ препирни, ако мога така да кажа, съ Дисконто Гезелшафтъ се измѣнява въ смисълъ такъвъ, че вече има единъ трети, който се явява заинтересованъ по силата на договора за миръ отъ уреждането на тия препирни. Преди това, обаче, между България и Дисконто Гезелшафтъ се правятъ опити за известни преговори, но напраздно.

На 3 януарий 1921 г. се получава едно съобщение отъ тогавашния шарже даферъ въ Берлинъ, Досковъ, съ което съобщава, че Дисконто заявява, че упражнява опция върху 187 милиона франка върху серия Б на българския 5% заемъ отъ 1914 г., гажиранъ споредъ договора отъ 12 юлий 1914 г. Това е потвърдено и отъ Дирекцията на Дисконто Гезелшафтъ съ писмо отъ 5 януарий 1921 г. На 24 януарий 1921 г. Дирекцията на държавнитѣ дългове — тогава министъръ на финанситѣ бѣше Турлаковъ и директоръ на държавнитѣ дългове Стояновъ — изпраща следното писмо: (Чете) „Ние имаме честъ да съобщимъ за получаването на вашата депеша, предадена чрезъ посрѣдството на царската легация въ Берлинъ на 3 януарий.“

„Тая депеша е била потвърдена съ писмо на Кредитната банка въ нашия градъ, съ дата отъ 5 януарий т. г.“

„Въ отговоръ ние ви съобщаваме, че българското правителство, позовавайки се на известно неизпълнение, установено при реализирането на българския заемъ отъ 1914 г., счита съответния договоръ, отнасящъ се до този заемъ, като оттегленъ, унищоженъ, и не признава да дължи, по поводъ на аванса отъ 150 милиона франка, освенъ сумитѣ въ марки 60.826.000 и въ корони 72.990.000“. Съ други думи, съ това писмо министерството съобщава, че то не признава този договоръ, че го счита за унищоженъ по вина на другата страна и че не може да признае друго, освенъ изплащането на тия две суми въ корони и марки по втория 150-милionenъ авансъ, даденъ пакъ отъ Дисконто Гезелшафтъ и отъ други групи. Преди това азъ ви казахъ, че се прави опитъ да се постигне нѣкакво споразумение съ Дисконто. Като делегатъ на българското правителство тогава е билъ изпратенъ въ Берлинъ — нѣмамъ точна бележка за мѣстото, откъдето е изпратенъ този докладъ — началникътъ на отдѣление въ Финансовото министерство Парашкевовъ, който съобщава следното: (Чете) „Дисконто Гезелшафтъ изхожда отъ становището, че по принципъ е наклонно да услуги, обаче работата се затруднява, вследствие обстоятелството, че позицията на синдиката не трѣбвало да се ощетява касателно обосноваванитѣ чрезъ германския миренъ договоръ претенции за ощетение отъ германската дър-

жава, въ случай че антантата не признае спогодбата между насъ и тѣхъ. Дисконто Гезелшафтъ се много съмнява относително издръжливостта на спогодбата, специално предъ видъ чл. чл. 135 и 260 отъ германския миренъ договоръ и чл. чл. 139 и 145 отъ българския договоръ. Затова е на мнение, че нашето искане за унищожаване договора за аванса е преувеличено. Изхождатъ отъ гледището, че за България най-важното е мината „Перникъ“, понеже сторнирането на заема чрезъ компенсация съ авоаритѣ на Народната банка, предъ видъ *comptes de rations* не означавало нищо преимуществено.“

„При все туй, Шлиперъ се съгласява да проучи дали чрезъ компенсация, ако не чрезъ договоръ, въ който Дисконто Гезелшафтъ изрично да признае за анулирани предметнитѣ договори, то чрезъ размѣнена кореспонденция да стане погасяване дълга съ авоаръ на Народната банка, съ мотивировка, че заемътъ е нищоженъ, при което ще има междинна кореспонденция, въ която Дисконто Гезелшафтъ щѣло да отхвърли нашето схващане относително унищожението на договора. — На това писмо България да се откаже отъ първото становище и да поднови искането за погасяване дълга съ добавка, въ случай, че антантата не одобри тая операция, за синдиката да настѣпи *status quo ante* — тогава Дисконто ще извърши операцията по книгитѣ. — Междинната кореспонденция ще остане тайна, обаче Дисконто я иска непременно за въ случай неодобрение извършената компенсация отъ антантата, да не изгубятъ право на претенции при отчитането на антантата, и заедно съ това да не умаловажатъ претенциитѣ си за обезщетяване на синдиката отъ страна на германската държава.“

„Касателно перникския въпросъ, който нѣма нищо общо съ заемния договоръ, а е съставна частъ отъ договора за старитѣ съкровищни бонове, Дисконто би било наклонно, следъ като се допита до синдиката, да се споразумѣе, щото съществуващитѣ спорове по това да се разширятъ въ смисълъ, че синдикатътъ нѣма никакви претенции върху Перникъ и Бобовъ-долъ, като същевременно се сключи тайно отдѣлна спогодба за обезщетение, тѣй като синдикатътъ съ това губи право на такова отъ германската държава възъ основа на чл. чл. 260 и 297 отъ германския миренъ договоръ. Искатъ обезщетение отъ насъ само за германскитѣ, австрийскитѣ и унгарскитѣ членове на синдиката минимумъ 40 милиона марки, при което съ огледъ, че антантата нѣма да признае изплащането отъ авоара на Народната банка, въ който случай *status quo ante* не може да се възстанови, искатъ да ѝ се депозира при Дисконто Гезелшафтъ тая сума въ българския банкноти като кауция. „Дисконто Гезелшафтъ е на мнение, че тогава чакъ трѣбва да се направи опитъ за ликвидиране на Българското национално дружество. Считайки всичко това за голѣма и рискована услуга за засилване взаимнитѣ отношения, Дисконто Гезелшафтъ моли за следнитѣ общи предпоставки: а) да се направятъ известни изявления предъ германското правителство чрезъ нашия *chargé d'affaires*: 1) че нѣма да се взематъ мѣрки противъ германскитѣ имоти въ България; 2) България изказва готовностъ да сключи търговски договоръ върху базата на най-благоприятствуваната държава и свободенъ транзитъ на германски стоки; 3) увѣрение, че България ще върви въ съгласие съ Германия по дунавския въпросъ, специално признаване сегашното *status quo* касателно параходитѣ; б) 1) изявление предъ Дисконто Гезелшафтъ, че сѣ невѣрни слуховѣтъ относително унищожението на 250 милиона съкровищни бонове, които Народната банка е дала на имперската банка — *Reichsbank*; 2) че българското правителство поема евентуалнитѣ щети, които биха произлѣзли за Дисконто вследствие гореизложенитѣ операции.“

При това положение, считамъ, че не мога да преговарямъ, а ще се огранича само да размѣня още нѣколко мисли съ тѣхъ въ Берлинъ, за кждето замина директорътъ, за да узнае най-последната имъ дума. До получаване вашитѣ инструкции ще замина за Прага по въпроса за кибрита и цигарената хартия“ — и т. н., които сѣ вече свършено отдѣлни въпроси.

Отъ това, г-да, вие виждате, че тѣзи първи опити за влизане въ контактъ — по които имаме отъ 5 май 1920 г. едно по-подробно обяснение, но съ същото съдържание като това, което азъ ви прочетохъ и което е предадено въ тая първа телеграма — не даватъ възможностъ за едно споразумение. Но въ тѣзи опити се посочва една възможностъ, която има известно значение и впоследствие, и върху която азъ трѣбва да обърна вашето внимание, а именно: това е готовността въ тая случай на Дисконто Гезелшафтъ до известна степенъ да вземе подъ внимание

сумитъ, които Българската народна банка притежава въ германскитъ банки. Това се потвърждава на дата 10 февруарий 1921 г. Като отговоръ на онова писмо отъ 24 януарий 1921 г., което азъ по-рано ви прсчетохъ — че ние не признаваме договора за заемъ, считаме го, по-добре, че той е унищоженъ и гдето — съ една телеграма отъ 10 февруарий 1921 г. Дисконто съобщава следното: (Превежда) „Извънредно учудени сгъ вашето писмо отъ 24 януарий 1921 г., молимъ да посочите точно неизпълнения или претендиранитъ дерогации, които засѣгатъ договора за заема, който ние не можемъ по никой начинъ да считаме като унищоженъ безъ наше формално одобрение. Отъ друга страна, основавайки се върху писмото на Българската народна банка отъ 22 януарий № 760, ние сме убедени, че въпросътъ за авоаритъ на Българската народна банка трѣбвало би да се третира заедно съ въпроситъ, които изхождатъ отъ нашитъ договори за заемъ съ правителството, както, струва ни се, че ще бжде извънредно съмнително, по съображения, които изхождатъ отъ чл. 145 на договора за мира, че Народната банка може свободно да разполага съ тѣзи авоари. Общиятъ въпросъ съ огледъ на договора за мира е толкова сложенъ, че е желателно да се изпрати веднага въ Берлинъ единъ представител на държавнитъ дългове и на Народната банка, снабденъ съ належнитъ пълномощия. Въ това време ние молимъ да съобщите на управителя на Народната банка и да повторите предадената чрезъ българската легация наша телеграма, която е пристигнала изопачена, споредъ писмото отъ 22 януарий № 760, а именно „Дисконто Гезелшафтъ“ моли да се съобщи на управителя на Българската народна банка, че тя е хонорирала още този пътъ нареждането за 1 милионъ марки, но че тя обръща внимание върху обстоятелството, че ще бжде препорѣчително, въ интереса на България да отложи тѣзи диспозиции, тѣзи нареждания за изплащане съ огледъ на договора за мира“.

Азъ ви посочихъ това, което става въ 1920 г., въ 1921 г. Азъ съмъ дълженъ въ тоя случай да раздѣля по-нататъшнитъ преговори на две части, за да бжде моето изложение съвършено ясно и, така да се каже, кристализирано: преговори, които се волятъ отъ страна на Българската народна банка за нейнитъ авоари, и въ които взема участие и българското правителство, и, отъ друга страна, преговори, които се волятъ отъ българското правителство за уреждането въобще на въпроса за Дисконто.

Трѣбва да кажа и азъ, че това, което се казва въ тази телеграма на Дисконто Гезелшафтъ — че въпросътъ е извънредно сложенъ — действително отговаря на истината: нѣма по-сложенъ въпросъ, отколкото съответнитъ глави на договоритъ за мира или, по-добре, съответнитъ параграфи, които се отнасятъ до разнитъ прехвърляния, до разнитъ зачитания и до сѣткитъ, които има Репарационната комисия съ отдѣлнитъ държави и помежду имъ. Дълга въ това отношение веднага да кажа, че до последно време — а именно до миналата година, лѣтото — азъ имахъ възможностъ да употребя малко повече време за разискване на тѣзи въпроси съ Репарационната комисия въ Парижъ, да добия известни освѣтления за онова, което тя е вземала като решение, което въ нѣкои случаи е засѣгало косвено нашето положение, а въ нѣкои случаи го е засѣгало дори и прѣко; и, трѣбва да кажа, че не е било известно на комисарството за репарациитъ, защото последното не се намира въ прѣки сношения съ Репарационната комисия. Затова вие ще ми позволите да ви съобща въ тоя случай онова, което е станало въ тази комисия по тълкуванието на чл. 139 и съответнитъ членове, да ви освѣтля и върху онова, което е направено и отъ наша страна, защото само по тоя пътъ, по тоя начинъ ние ще можемъ ясно да вникнемъ въ обстоятелствата, защо въ тѣзи случаи е било действувано така, а не другоаче.

Азъ тукъ оставямъ всичкитъ въпроси, които засѣгатъ специално Германия, Австрия и Унгария. Има единъ въпросъ, който и нась по-сетне интересува. Ето какво се казва въ това изложение, което е било правено тогава и което има своето значение и за нась, за да се види доколко сж били оправдани или неоправдани действията на нашата държава.

(Превежда) „Следъ като финансовото отдѣление — разбирамъ Комисията на репарациитъ — е имало една предварителна кореспонденция съ българската легация въ Парижъ, съ германското правителство и съ делегатитъ на Междусъюзническата комисия въ България по отношение на чл. 139 отъ договора въ Ньои, Репарационната комисия реши на 15 февруарий 1921 г., че одобрява писмото до българското правителство, съ което му съобщава, че Репарационната комисия се съгласява, щото посочениятъ

въ чл. 139 срокъ — 6 месеца следъ влизането въ сила на договора — за прехвърлянето на правата, интереситъ и другитъ наличности, които подпадатъ подъ чл. 139, да се продължи съ други 6 месеца. Това е било съобщено на 19 февруарий 1921 г.

„Следъ извършването на едно предварително изучаване на въпроса и на по-важнитъ документи отъ страна на Междусъюзническата комисия въ България, следъ една студия отъ финансовия сервизъ и споредъ мнението на юридическата секция на Репарационната комисия, на 7 ноемврий 1921 г. се приема следното решение:

„Репарационната комисия решава, че тя има право да изисква „transfert“, а прехвърлянето къмъ нея — както по силата на чл. 260 отъ договора въ Версайлъ, тъй сжщо и съответнитъ членове на другитъ договори или на чл. 139 отъ договора въ Ньои — на правата, интереситъ и наличноститъ отъ всѣкакъвъ видъ относително концесията на минитъ Перникъ на Дисконто Гезелшафтъ и на всички други германски, австрийски, унгарски или български подданици, които биха могли да бждатъ заинтересовани.

„Комисията решава: ако по нѣкаква причина стане невъзможно използването на казаната концесия, минитъ „Перникъ“ да бждатъ предметъ на обща гаранция, която се дава въ чл. 132 отъ договора въ Ньои“, т. е., съ други думи, ако не може да се използва чл. 139, чл. 132 налага обща възбрана върху мината „Перникъ“. Следователно, ако не би могло да стане по единия членъ, това ще може да стане по другия членъ.

(Превежда) „Комисията решава, че договорътъ за заема отъ 500 милиона златни лева, сключенъ отъ България въ Германия презъ м. юлий 1914 г., сжществуването на който се доказва отъ чл. 139 отъ договора въ Ньои, е билъ валидно сключенъ и че дветѣ опции, които се опредѣлятъ въ него, сж били правилно упражнени отъ Дисконто Гезелшафтъ“.

„Сжщо тъй комисията решава, че Междусъюзническата комисия въ София ще бжде поканена въ съгласие съ българското правителство, въ срокъ или въ време, когато намѣри, и въ каквото размѣръ намѣри, и докогато и колкото това би било възможно и желателно, да поддържа или да измѣни договоритъ, за които се говори по-горе. За тази целъ едно разследване ще вземе подъ внимание интереситъ на третитъ страни, които сж запазени въ чл. 139, както и общия интересъ на репарациитъ. Ще бжде особено важно — обръщамъ вниманието на това — „ако би могло да се направи тъй, щото минитъ „Перникъ“, или ресурситъ, които конституиратъ минитъ „Перникъ“, да би могли да бждатъ употребени въ полза на репарациитъ. Резултатитъ на това разследване ще бждатъ съобщени по сжщия начинъ“. — И това съобщение наистина е било изпратено на Междусъюзническата комисия въ София.

(Превежда) „На 8 априлъ 1922 г. Междусъюзническата комисия съобщава на Репарационната комисия, че тя е почнала действителното проучване на двата последни параграфа отъ горното решение и че си запазва правото да изслуша и представителитъ на Дисконто Гезелшафтъ, както и всичкитъ трети страни. Тя прибавя, че много голѣми мжнотии сжществуватъ за поддържането на тия договори, и че въоротно най-доброото решение на въпроса ще бжде единъ компромисъ, приемливъ за дветѣ страни. Запитва се комисията, би ли имала тя нѣщо противъ такава процедура. На 19 май 1922 г. Репарационната комисия одобрява отговора на Междусъюзническата комисия въ България, като казва, че ако въ течение на своитъ проучвания Междусъюзническата комисия би дошла до едно уреждане приятно на всичкитъ страни, Репарационната комисия би одобрила тази процедура, при условие, че никакво споразумение нѣма да стане ефективно, додето то не бжде одобрено отъ нея. Този отговоръ е билъ съобщенъ на Междусъюзническата комисия въ София на 22 май 1922 г.

„На 21 ноемврий 1923 г. Междусъюзническата комисия въ София съобщава на Репарационната комисия, че тя е оторизирала българското правителство да влѣзе въ съприкосновение съ групата Дисконто Гезелшафтъ, съ огледъ, ако е възможно, да намѣри единъ базисъ за едно мирно споразумение. Тя прибавя, че предлага да се държатъ преговоритъ въ Берлинъ и подсѣща, че тя би желала да бжде представена отъ единъ наблюдател. И действително, Репарационната комисия назначава единъ чиновникъ отъ гаранционния комитетъ въ Берлинъ като наблюдател. Обаче, за да се избѣгне каквото и да е недоразумение, казва се, че той нѣма да присѣтствува при преговоритъ, обаче трѣбва да бжде посветенъ върху базата на тия преговори, върху информациитъ, дадени отъ българското правителство“.

Съ това азъ свършвамъ, за да дойда малко по-нататък върху същото положение, защото тукъ сме въ 1923 г. Виждате, следователно, положението, което се създава въ този случай по силата на договора за миръ съ огледъ на контрактитъ съ Дисконто Гезелшафтъ, които по чл. 139 по договора за миръ Междусъюзническата комисия може да иска да бъдатъ прехвърлени безъ съгласието на дветъ страни. Тръбва да кажа, че вследствие на тая стипулация, впоследствие, презъ 1923 г., когато се уреждаше въпросътъ за годишнитъ вноски по репарациитъ, Междусъюзническата комисия запази за себе си, като гаранция за изплащанията, приходитъ отъ митницитъ, които, по тия договори, които се признаватъ за валидни, съ били дадени на Дисконто Гезелшафтъ. Следователно, тя можеше да иска да прехвърли върху себе си и тия договори — главното, което тогава е интересувало българското правителство — да прехвърли върху себе си и правата върху минитъ „Перникъ“ и да създаде по силата на тая стипулация едно друго управление или една друга експлоатация, съ огледъ, щото резултатитъ отъ тая експлоатация да бъдатъ употребени за репарациитъ.

При това положение, въ 1921 и 1922 г., както ви казахъ, се развиватъ разисквания въ две посоки. На първо мѣсто, Българската народна банка, вече въ 1921 г., вижда, че нейнитъ авоари се явяватъ подъ възбрана въ Германия, и като се явяватъ подъ възбрана въ Германия, тя употребява тогава възможнитъ срѣдства въ това отношение, за да дойде въ нѣкакво споразумение. Азъ имамъ чѣлата преписка, която тогава е била водена между Българската народна банка, Дирекцията на държавнитъ дългове — комисарството на репарациитъ — българското правителство, отъ една страна, и германското правителство и Дисконто Гезелшафтъ — отъ друга. И ако ние вникнемъ въ тая кореспонденция, която също така ще ви съобща, тогава и въпросътъ за тия авоари на Българската народна банка ще стане свършено ясно.

Преди всичко, за да бъдатъ отбѣгнати известни недоразумения, трѣбва да ви съобща следното. На 31 декемврий 1918 г. портфейлтъ на Българската народна банка въ странство, облъченъ въ германски съкровищни бонове при Райхсбанкъ въ Берлинъ и други банки, представлява 1.386.395.724. На 31 декемврий 1919 г. той представлява 852.801.521.

Г. Марковъ (з. в): Левове или марки?

Министъръ В. Молловъ: Марки. — На 31 декемврий 1920 г. този портфейлъ представлява 805.052.077 марки. Така че, на 30 юний 1921 г. — цитирамъ тия дати, защото ни интересуватъ — банката има следния портфейлъ: въ Дисконто Гезелшафтъ нови сѣлки има отъ страна на Българската народна банка за 1.944.000 марки, а блокирани 329.186.600 марки. Въ Дойче Банкъ има нови сѣлки за 221.061.499 марки, а блокирани 99.238.167 марки. Въ Комерцъ ундъ Приватъ Банкъ — 161.032.400 марки и въ разни други по-големи или по-малки банки нѣма блокирани, но има нови сѣлки въ марки. Така че нови сѣлки въ марки има въ 1921 г. 281.843.000 марки, а блокирани има 548.298.167 марки; както казахъ, на 31 декемврий 1920 г. сумата е била 805.000.000 марки.

Българската народна банка, когато получава това съобщение, че нейнитъ авоари ще се задържатъ — азъ ви прочетохъ отчасти една телеграма, въ която Дисконто предупреждава, че за последенъ пътъ онорира нарежданията на Българската народна банка — почва да се занимава съ този въпросъ по-активно. Ще ми позволите да ви прочета единъ докладъ. Въ него се споменаватъ всички документи и какво е било правено отъ страна на Българската народна банка. (Чете)

„Блокирането е станало по нареждане до банцитъ отъ германското министерство на финанситъ, което считало, че, споредъ чл. 145 отъ Ньойския договоръ и чл. 434 отъ Версайския договоръ, за него произтичало задължението да предаде тия авоари на Репарационната комисия, щомъ тя би ги поискала. Същото счита авоаритъ на Българската народна банка, като вземане на българска държава.

„Възражението, че Българската народна банка е самостоятелна юридическа личност, действаща за собствена сметка въ всичкитъ си операции, и че нейнитъ вземания неправомерно се третиратъ, като вземане на българската държава, не е било взето подъ внимание отъ германското правителство. Отъ германска страна е било заявено, че тѣ не могатъ да освободятъ авоаритъ, докато не се получи съответната декларация отъ Репарационната комисия“.

Презъ м. май 1921 г. Българската народна банка е пратила управителя на банката г. Дамяновъ и администратора г. Панайотовъ, за да узнаятъ точно причинитъ на блокирането и да се направятъ постѣпки за освобождението имъ. Азъ ще прочета единъ специаленъ докладъ за тия претенции на Българската народна банка, защото той има своето значение. Г. Дамяновъ и г. Панайотовъ влизатъ въ различни преговори, отъ една страна, съ германското правителство, отъ друга страна, съ германскитъ банки. Ето този докладъ: (Чете)

„Убедени, че германското правителство нѣма да отстъпи отъ становището си и, за да могатъ да се срещнатъ спрѣнитъ изплащания за доставката на вагонитъ и локомотивитъ, както и другитъ държавни доставки, ние бѣхме принудени да търсимъ другъ изходъ отъ положението, въ което бѣ поставена банката ни.

„Предложихме на кореспондентитъ ни да се съгласятъ да използваме около 200 милиона марки отъ авоаритъ ни при тѣхъ съ условие, ако се поиска евентуално прехвърлянето имъ върху комисията за репарациитъ, въ 25 дневенъ срокъ отъ деня на поискването имъ да внесе изтегленитъ по тоя начинъ суми. Кореспондентитъ ни се отнесоха до Министерството на финанситъ за разрешение, вследствие на което се състоя конференция въ германското външно министерство, въ която бѣхме поканени и ние да развиемъ искането си. Следъ дълги преговори външното министерство се съгласи да ни се разреши да използваме около 120 милиона марки подъ форма на авансъ при условие да издадемъ полици за открититъ аванси на съответнитъ ни кореспонденти съ падежъ 3 месеца следъ отпусането на аванситъ. Имайки предъ видъ обаче: 1. Че срокътъ, който ни се даваше, 3 месеца, е много кратъкъ, и едвали презъ това време би настѣпило изплащането на вагонитъ; 2. Че издаването на полици отъ страна на банката ни по заповѣдъ на кореспондентитъ ни би изложило престижа на същата предъ външния свѣтъ, тъй като кореспондентитъ ни въ случай на нужда биха прибѣгнали да ги пуснатъ въ циркулация, ние не се съгласихме съ това предложение и направихме контрапредложение на кореспондентитъ ни, въ смисълъ да ни разрешатъ 120 милиона марки авансъ за изплащане на вагонитъ и локомотивитъ, като гаранция на тия аванси поставимъ на тѣхно разположение френски франка 20.000.000. Срещу направенитъ ни аванси банката ни се задължава да плаща на кореспондентитъ ни същата лихва, която плащатъ върху нашитъ авоари и тѣхнитъ, а по смѣтката франки ще ни плащатъ 4% лихва“ — т. е. вмѣсто да даде полици, които да гарантиратъ 200.000.000 марки, нашата Народна банка имъ дава 20.000.000 френски франка; вмѣсто да ликвидира германскитъ марки, тя дава чужди девизи. Това е отъ 1921 г., когато банката получава единъ авансъ отъ 120 милиона марки, които, разбира се, по-сетне се намаляватъ.

Г. Марковъ (з. в): Кой е отговоренъ за това?

Министъръ В. Молловъ: Азъ ви казахъ, че това е докладътъ на управителя на Народната банка и на администратора г. Панайотовъ.

По-нататъкъ. (Чете) „По принципъ кореспондентитъ ни възприеха нашитъ предложения и съ наше писмо отъ 20 юлий т. г. и тия отъ 20 с. м. на Дисконто Гезелшафтъ, 21 с. м. на Дойче Банкъ и 21 с. м. на Комерцъ ундъ Приватъ Банкъ се оформиха постигнатитъ съглашения.

„Съгласно тия съглашения съ Дойче Банкъ и Дисконто Гезелшафтъ, продължението на първия 3 месеченъ срокъ може да стане автоматически по наше поискване при първоначалнитъ условия, а съ Комерцъ ундъ Приватъ Банкъ се изисква взаимно съгласие“ — какъ да не приематъ 20.000.000 френски франка.

„При изгледитъ, че германското правителство нѣма да отстъпи отъ заетото становище, и за да може да се уясни положението на нашитъ авоари въ Германия, ние намѣрихме, че е належащо да се направятъ постѣпки предъ Съглашението, и за да се премахне секвестрътъ отъ авоаритъ на банката ни въ Германия. Съ целъ да направимъ неофициални сондажи за това, ние се отправихме за Парижъ, обаче тамъ бѣхме повикани въ Лондонъ отъ министра на финанситъ г. Турлаковъ, когото сондирахме по сѣщия въпросъ. Като се взе предъ видъ, че моментътъ за подобни постѣпки е неблагоприятенъ, тъй като нашето правителство правѣше тогава постѣпки предъ Съглашението за отсрочване на плащанията, произходящи отъ договора за миръ, реши да се отложи повдигането на въпроса за освобождението на вземанията ни отъ Германия,

след завършването ни въ България и след като се разбере резултатът от постъпките, които прави правителството за отсрочване плащането на задълженията“.

Аз ще прочета цѣлия докладъ, за да не се каже, че чета само части отъ него. (Чете)

„Схващайки обаче, че финансовото положение на Германия се влошава отъ день на день, вследствие на което спадането на марката ще бѣде неизбежно“ — това показва, че тѣ съзнаватъ положението, но искатъ френски франкове — решихме да се върнемъ обратно въ Берлинъ и да употребимъ всички усилия, за да можемъ да използваме по възможностъ по-голяма частъ отъ авоаритъ на банката въ Германия за нуждитъ на страната.

„Още отъ първия день се помъчихме да разберемъ, кои частни германски банки се нуждаятъ отъ парични сръдства, и, имайки предъ видъ, че процентътъ на лихвата сега не играе роля въ сравнение съ вариациитъ на курсоветъ, сондирахме между другитъ Дойче Банкъ и Дрезднеръ Банкъ, дали биха се съгласили да направятъ на банката ни известни аванси, ако прехвърлимъ отъ Райхсбанкъ известни суми, и като доловихме, че тѣ сж разположени да направятъ това и ни съдействуватъ предъ Финансовото министерство, направихме постъпка предъ последното. Следъ дълги преговори и увещания отъ наша страна, Финансовото министерство се съгласи да се прехвърлятъ отъ Райхсбанкъ 50 милиона марки на Дойче Банкъ и 50 милиона марки на Дрезднеръ Банкъ, следъ което се постигна следното съглашение между насъ и тия две банки:

1. Отъ авоаритъ си при Райхсбанкъ банката ни се задължава да прехвърли 50 милиона марки на Дойче Банкъ и 50 милиона марки на Дрезднеръ Банкъ, като ще се минатъ по обикновенитъ смѣтки на софийския клонъ, и по които тия банки ще ни одобряватъ 3¼% годишна лихва.

2. Дойче Банкъ и Дрезднеръ Банкъ отъ своя страна се задължаватъ да ни направятъ аванси по 20 милиона марки всѣка една, по които ще плащаме сжщо 3¼% лихва съ право да можемъ да ги използваме свободно за нуждитъ на банката“.

„3. Аванситъ се отпущатъ за неопредѣленъ срокъ, обаче банката ни се задължава, въ случай че комисията за репарациитъ поиска прехвърлянето авоаритъ имъ върху сжщата, да погаси направенитъ аванси въ 25-дневенъ срокъ отъ деня на предизвестieto за поискване отъ комисията за репарациитъ.

„Въпроснитъ аванси споменатитъ банки вече откриха къмъ 10 м. м., и по-голямата частъ отъ тѣхъ употребихме за нуждитъ на банката.

„За всички тия наши действия ние ви донесохме своевременно съ отдѣлно писмо.

„Предъ видъ на горензложеното, моля да се одобрятъ отъ управителния съветъ постигнатитъ съглашения въ Берлинъ, като се вземе решение и за продължение на първото съглашение при сжщитъ условия още за 3 месеца, презъ което време да се направятъ постъпки предъ комисията за репарациитъ за окончателното освобождение отъ вземанията на банката ни отъ Германия.

„Независимо отъ това, както ви докладвахъ въ едно отъ предшествуващитъ заседания, за което по принципъ не се съгласихте, докато се разреши спорътъ за освобождението на авоаритъ ни отъ Германия, да се съгласите да се прехвърлятъ и останалитъ 100 милиона марки въ нѣкои частни германски банки, при условие да ни се разреши подъ форма на аванси да използваме свободно известна частъ отъ сжщитъ тия 100 милиона марки.

„Съ писмо отъ 1 ноемврий т. г. № 18.102 до Дойче Банкъ и № 18.101 до Дрезднеръ Банкъ, следъ като взехъ вашето съгласие, направихъ постъпки за това предъ респективнитъ банки, но за голѣмо съжаление и досега нѣмамъ положителенъ отговоръ. Запитахъ сжщитъ банки телеграфически, но при все това още не сме се удостоили съ отговора имъ. Като имамъ предъ видъ, обаче, че само за новитъ доставки на държавата — респективно Дирекцията на желѣзницитъ — сж необходими около 120 милиона марки, азъ мисля, че е необходимо въ най-скоро време да се направятъ постъпки предъ други банки, както и да се ускори повдигането въпроса за освобождението на нашитъ авоари.

„София 20 октомврий 1921 г.“.

Това сжщото се повтаря въ доклада отъ 11 ноемврий 1921 г., който е подписанъ отъ г. Дамяновъ и отъ сжщия администраторъ, които заедно сж били въ Германия. Въ този докладъ тѣ главно пледиратъ, въ връзка съ въпроса за обезценяването на марката, вдигането на възбраната върху маркиитъ отъ страна на германското правителство.

И тукъ пакъ тѣ сюжерираатъ до министра на финанситъ (Чете)

„Въ случай пъкъ, че комисията за репарациитъ се посила на чл. 145 и поиска да се прехвърлятъ вземанията ни, то Българската народна банка ще направи възраженията си за неоснователността на такова едно искане, ще търси по арбитраженъ редъ да отхвърли претенциитъ ѝ, като ѝ предложи, докато се разреши по арбитраженъ редъ въпросътъ въ единъ или другъ смисълъ, следното:

„1. Комисията за репарациитъ веднага да съобщи на германското правителство, че то поставя въ пълно разпоредба при кореспондентитъ ѝ въ Германия.

„2. Докато се произнесе арбитражната комисия по въпроса, подлежатъ ли на прехвърляне авоаритъ на Българската народна банка върху комисията за репарациитъ Българската народна банка, въ замѣна на освободенитъ марки, ще блокира при една или нѣколко отъ първостепеннитъ банки въ Парижъ една сума отъ франка парижкы 25.000.000, които по настоящия курсъ на франка въ Берлинъ сж равностойни на 550.000.000 марки.

„При подобни гаранции, ако въ всѣки случай Комисията за репарациитъ не се съгласи да освободи вземанията ни въ Германия безъ такива, вънъ отъ всѣко съмнение е, че ще склонимъ на предложението ни, и Българската народна банка ще може да използва, както намѣри и когато намѣри за добре, сжщитъ авоари, които иматъ изгледъ на обезценени“.

Съ други думи, както виждате, Българската народна банка въ този моментъ напълно съзнава положението, че марката постоянно се обезценява. Когато германскитъ банки предлагатъ 200 милиона марки срещу полици, които да гарантиратъ евентуално предъ Репарационната комисия нашата банка, вмѣсто туй, дава 20 милиона френски франка. И това, за което тя настоява, не е преобрѣщането на нейния авоаръ въ една здрава девиза въ самата Германия, защото въ това време въ Германия не се е позволявалъ износътъ на девизи, а напротивъ, както знаете, самата Германия и германскитъ банки съ всички разполагаеми сръдства сж купували девизи отъ странство; та, вмѣсто да търси това, Българската народна банка търси само освобождението по-скоро на тази възбрана, и за тая целъ се предлага онѣзи мѣрки, които азъ ви посочихъ.

Въ връзка съ това Българската народна банка се отпраща до Дирекцията на държавнитъ дългове, оттамъ и до съвета при комисарството за репарациитъ. Тамъ се държи протоколъ № 147 отъ 2 декемврий 1921 г., въ който се казва: (Чете)

„2. По поставянето подъ запрещение отъ германското правителство вземанията на Българската народна банка отъ преди и презъ войната въ Германия, следствие тѣлкуването, което дава германското правителство на чл. 145 отъ Ньойския договоръ за миръ и на чл. 434 отъ Версайския договоръ за миръ, въ връзка съ искането на банката, това запрещение да се вдигне частъ по-скоро. (Писмо отъ Българската народна банка, централно управление, № 21 отъ 11 ноемврий 1921 г. до министра на финанситъ)

„II. Помощникъ-комисарътъ г. Никола Стояновъ направи обстоенъ докладъ по въпроса. Съветътъ, следъ размѣна на мисли, по тактични съображения, предъ видъ предстоящата отсрочка на плащанията по чл. 121 отъ договора за миръ — намѣри, че не е практично да се повдига този въпросъ предъ комисията за репарациитъ въ настоящия моментъ, намира, че това трѣбва да стане, следъ като се получи очакваната отсрочка“.

Съ това решение на Съвета при Комисарството за репарациитъ, взето отъ съветницитъ Кирилъ Поповъ, Никола Стояновъ и Филипъ Поповъ, членъ на Върховния касационенъ съдъ, въпросътъ за вдигането на запрещението получава единъ видъ своето отлагателно разрешение. Ще трѣбва тогава да преминемъ малко по-късно къмъ едно по-друго време, когато пакъ се повдигатъ сжщитъ тѣзи въпроси, обаче въ друга форма, отъ страна на Народната банка.

Сега г. г. народни представители, следъ като ви прочетохъ тѣзи документи, ще ми позволите да ви посоча и други, които иматъ съотношение къмъ дадения случай.

На 22 юний 1921 г., когато тѣзи господа сж въ Германия, германскиятъ министъръ на финанситъ съобщава, съ огледъ на разговора съ тайния съветникъ В., следното: (Чете) „По въпроса за авоаритъ на Българската народна банка имаме да съобщимъ следното. Тѣзи авоари, споредъ текста на чл. 145 отъ мирния договоръ въ Ньой, трѣбва да бѣдатъ прехвърлени на Репарационната комисия. За-

дължението по този членъ ние го имаме за Германия въ чл. 434 отъ мирния договоръ въ Версайлъ, който сме приели. Следователно, съществува наложителна опасност — *dringende Gefahr* — че германскитѣ банки ще бъдатъ признати за отговорни отъ Съглашението, ако посочениятѣ авоари нѣма да стигнатъ до Репарационната комисиия и че на Германия ще се направи упрѣкъ за нарушение на договора за миръ. Ние, обаче, сме напълно съгласни да отговоримъ на българскитѣ искания, ако би се намѣрило пътъ, щото германскитѣ банки да бъдатъ осигурени срещу известни гаранции или срещу известни претенции на Репарационната комисиия, и, следователно, и германското правителство да бѣде запазено отъ едно основателно подозрение, отъ единъ основателенъ упрѣкъ“.

Но по-нататѣкъ сѣ още по-интересни известни документи, съ които се приключва този въпросъ. Тая епогдба, която сѣ направили представителитѣ на Българската народна банка, е известна и на Министерството на финанситѣ въ София, протелеграфирана е на 15 юлий 1921 г. отъ г. Досковъ, и, следователно, съглашението, което се прави тамъ, се одобрява и отъ страна на управлението на Българската народна банка.

За да стане по-ясно положението по този въпросъ, азъ ще ви съобща и нѣколко други документи. Тѣ сѣ отъ една по-късна дата, но засѣгатъ сѣкия въпросъ.

Междусъюзнишката комисиия въ България пише следното до Българското комисарство по репарациитѣ на 9 априлъ 1923 г.: (Превежда) „Отъ изложението по финансовото положение на България, което е дадено на Междусъюзнишката комисиия на 12 февруарий последната година, става ясно, че презъ 1921 г. Народната банка въ България е вѣзла въ преговори съ Райхсбанкъ съ огледъ да изтегли авоаритѣ си въ марки, които тя притежавала при тази последната и които произхождатъ отъ месечнитѣ аванси, правени презъ време на войната отъ германското правителство на българското правителство. Сумитѣ, които Българската народна банка е била оторизирана да изтегли, сѣ възкачили на 300 хиляди марки седмично и сѣ стигнали до датата 31 септемврий 1922 г. на сума 5.064.304 златни франка.“

„Междусъюзнишката комисиия моли българското правителство да му съобщи бързо дали Българската народна банка продължава понастоящемъ да тегли по 300 хиляди марки седмично отъ своята смѣтка отъ Райхсбанкъ. Какъ българското правителство е вѣрвало да може въ 1921 г. да оторизира Българската народна банка да изтегли, безъ знанието на Междусъюзнишката комисиия, една частъ отъ нейнитѣ авоари въ Райхсбанкъ, когато чл. 145 отъ договора за миръ стипулира изрично, че тия креанси трѣбва да бъдатъ трансферирани на Репарационната комисиия.“

Чл. 145 сѣщо тѣй се отнася не само до креанситѣ на България спрямо Германия и нейнитѣ подданици, но се отнася и за креанситѣ на българскитѣ подданици, които сѣ действували за смѣтка на българското правителство. И този членъ се прилага особено, изрично, къмъ креанситѣ, които изхождатъ отъ ангажментитѣ, взети отъ България презъ войната.

„Междусъюзнишката комисиия има честь да съобщи на българското правителство, че, подъ резерва на обясненията, които то ще бѣде добро да му даде, то е принудено да вижда въ това едно явно нарушение на задълженията, които е поело, поради туй трѣбва да съобщи за това на Комисиията по репарациитѣ“.

Сега, г-да, пакъ ще прескоча известни документи. Тукъ има отговорътъ на Българското комисарство на репарациитѣ по тѣкуването на чл. 145, има преписка по тѣкуването на чл. 145; има мнение на юристи; има едно мнение на г. професоръ Фаденхехтъ въ този случай по въпроситѣ, които по-сетне сѣ се развили между българското правителство и Дисконто, но тѣхъ ще ги чета следъ малко.

Искамъ да ви прочета едно писмо съ малко по-късна дата — отъ 18 февруарий 1924 г. — адресирано до Българското комисарство по репарациитѣ. Германскиятъ министъръ на Финанситѣ съобщава: (Превежда) „Честъ имамъ да потвърди получаването на Вашето писмо отъ 2 януарий т. г., което ми биде предадено лично отъ г. д-ръ Стояновъ и г. професоръ Фаденхехтъ. Ще си позволя да си резервирамъ едно разглеждане на различнитѣ български рекламации спрямо Германия, означени въ писмото и неговото приложение, и потвърждавамъ устното си обещание, че азъ ще считамъ за своя грижа да отговоря на справедливитѣ желания на Българското комисарство дотолкова, до колкото е възможно, следъ като се установятъ окончателно надлежитѣ задачи, възъ основа на чл. 261 отъ Версайския договоръ. На всѣки случай не бихъ желалъ да

пропусна да наблегна още днесъ, че не могатъ да бъдатъ признати отъ менъ нѣкои отъ исканията, които се съдържатъ въ нотата отъ 19 септемврий 1923 г., приложена къмъ писмото отъ 2 януарий. Къмъ тѣхъ принадлежи, на първо мѣсто, рекламацията, която България извежда отъ неизпълнението на военната конвенция отъ 6 септемврий 1915 г. и която е означена съ 1 милиардъ 490 милиона златни франка. На второ мѣсто, искането за обезщетение на загубата отъ валутата на Българската народна банка, за която се счита, че вѣзлиза на около 630 милиона златни франка“.

Нѣма защо да чета текста. Казва се, че тѣзи членове се отнасятъ до рекламациитѣ за креанситѣ, които произтичатъ отъ държава спрямо държава. (Продължава да превежда)

„Колкото се отнася до загубата отъ валутата на Българската народна банка, която последната е претърпѣла по поводъ самитѣ авоари въ марки при берлинскитѣ банки, то, въ свѣзка съ изказаното нѣколкократно устно и писмено, бихъ желалъ да наблегна още единъ пътъ възъ основа чл. 145 отъ Ньойския договоръ, че германското правителство трѣбваше да се вижда задължено да не допусне разполагането съ авоаритѣ на Българската народна банка. И азъ отъ моя страна съжалявамъ, дето е произлѣзла една тѣй голѣма загуба за Народната банка отъ обезценението. Но пакъ, обаче, безсѣмнено е, че загубата щѣше да може да се избѣгне, ако отъ българска страна биха били взети предварителни мѣрки, за да се добие за авоаритѣ единъ пласментъ съ постоянна стойностъ. Единъ такъвъ пласментъ щѣше вътрѣде лесно да се извърши, безъ да се извлѣкатъ авоаритѣ вънъ отъ Германия. Отъ друга страна, позволявамъ си да припомня, че на нѣколко пъти, при различни случаи, се даде да разбератъ на тамошнитѣ мѣродавни мѣста да се съгласятъ да издействуватъ едно изявление отъ Репарационната комисиия, че тя е съгласна съ изтеглянето на авоаритѣ. Ако една такава декларация отъ Репарационната комисиия би била дадена, то веднага следъ отговора би могло да се пристѣпи къмъ разпореждането на авоаритѣ“.

Както виждате, отговорътъ, който се дава въ този случай, е извънредно прецизенъ, той се повтаря на 1922 г. и на 1924 г. Но съ този отговоръ, на който азъ ще се спра преди да дойда да поставя окончателната ликвидация по този въпросъ, отъ страна на Българската народна банка се прецеизиратъ известни положения, които се изтъкнаха и порано. Българската народна банка търси съ всичкитѣ свои усилия да заинтересува българското правителство да повдигне въпроса предъ Комисиията по репарациитѣ или предъ държавитѣ на Съглашението. Министърътъ на финанситѣ, който се намиралъ тогава въ Лондонъ и въ Парижъ — той е билъ и въ Парижъ — не знаа какви преговори е водилъ, нѣмамъ сведения за това. Въ всѣки случай той дава мнение: поема тази отговорност, че Репарационната комисиия не може да бѣде сезирана въ онзи моментъ за това.

Съветътъ при Комисарството по репарациитѣ, съставенъ отъ лица, които сѣ известни и познати у насъ, сѣщо така казва: въ този моментъ въпросътъ не може да се повдигне; трѣбва да се повдигне по-сетне, когато би се получило отсрочването. Обаче азъ трѣбва да забележа кога се получи отсрочването. Това е въ 1923 г. Тогава авоаритѣ, които е имала Българската народна банка тамъ, абсолютно нищо не струваха не, ами дотогава тѣ сѣ вече ликвидирани и, следователно, въ действителностъ въпросътъ е билъ само отложенъ, никой не се е занималъ съ него, и банката, която повдига по този пътъ въпроса за вдигането на забраната върху марки, въ сѣщностъ не добива нищо. Обаче заедно съ туй се отбелязва другата страна. Вие видѣхте въ началото на 1920 г. Дисконто да води преговори съ огледъ да комбинира всички тия въпроси. Тогава обезценяването не е било голѣмо. Азъ ще ви съобща, какъ се изчислява отъ Българската народна банка, която впрочемъ, въ различни времена е давала сѣщо така различни оценки и различни цифри. Обаче това, което въ тоя случай бѣше явно, несѣмнено, е другото. Вие имате авоари въ марки, върху тия авоари е сложенъ известенъ секвестъръ. Първата и най-обикновената мисль трѣбва да бѣде да ги обърнешъ въ едни сигурни пласменти, както пише Финансовото министерство въ Германия. А управлението на Българската народна банка, вмѣсто да ликвидира марки, дава още чужди девизи срещу марки. И, следователно, по тоя начинъ ние се намираме въ едно съвършено особено положение, да се питае дали въ тоя случай не се е следвала политиката, която тогава е била следвана и по отношение купуването

на руски рубли? Тогава има руски рубли, които са били купени, които се намират още в Българската народна банка, за които е правено пакт от Парламента разследване, за които един път четох известни данни, когато излагах въпроситъ, защо ние покриваме известни задължения на Българската народна банка, произхождащи от рубли, когато минаше договортъ за заема и протоколътъ, който внесох тукъ сключенъ предъ Обществото на народитъ. Политиката е била безусловно довѣрие къмъ германската марка, още по-безусловно довѣрие къмъ руската рубла. Даже неутрални девизи като че ли въ това отношение поне не се поменуватъ никѣде въ тая преписка.

Н. Андреевъ (р): Какъ можете да обясните Вие тая слѣпота на банковото управление.

И. Петровъ (д. сг): Това ще ти обяснятъ онѣзи финансиста тамъ — Омарчевски и други.

Министъръ В. Молловъ: Какъ ще мога да обясня освенъ по начина, по който и вие ще можете да обясните. Тѣзи господа сега не са въ управата на Българската народна банка, нѣкои отъ тѣхъ се подвизаватъ въ вестници отъ опозиционенъ характеръ и гишатъ различни критики и различни работи по финансовата и стопанска политика на държавата. Вие по това, което ви прочетохъ, ценете колко струва всичко онова, което пишатъ тѣ сега. Но азъ нѣмамъ възможностъ да искамъ никакви обяснения отъ тѣхъ.

Въ 1916 г. въпросътъ е занималъ парламентарната комисия, занималъ е парламентарната комисия и по-късно по отношение въпроса за рускитъ рубли, обаче, както ви казахъ, това са факти, за които по-други обяснения не мога да дамъ.

На 17 септември 1925 г. подуправителътъ на Българската народна банка прави она докладъ, който започнахъ да ви чета и който тукъ по тѣзи документи ви става поясненъ. Той започва съ следното:

„Блокирани са били при Дисконто Гезелшафтъ на 10 августъ 1920 г. 380.986.240 марки, при Дойче банкъ на 7 августъ 1920 г. — 57.839.768, при Комерцундъ приватъ банкъ на 23 августъ 1921 г. — 153.582.528, при Райхсбанкъ на 30 юний 1920 г. — 246.637.500; общо 839.046.037-77 оценени въ швейцарски франка по курса на съответнитъ дати. Блокиранитъ авсари представляватъ обща стойностъ 96.755.338-75 швейцарски франка.

Д-ръ И. Бешковъ (з. в): На коя дата?

Министъръ В. Молловъ: Това съглашение е отъ 4 септември 1925 г. Но това се отнася до съответнитъ дати.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Отъ юний 1921 г.

Министъръ В. Молловъ: Българската народна банка следъ като разискава този докладъ на своя подуправителъ, като счита, че загубата е 96.755.000 л. взема едно решение: „Наново да се настоитъ предъ министра на финанситъ да се продължатъ отъ страна на българското правителство постѣпкитъ и преговоритъ, за да бѣде обезщетена Българската народна банка за загубитъ, причинени и отъ блокирането на нейнитъ авсари въ марки и депо и въ германски съкровищни бонове“.

Това, г. г. народни представители, е въ 1925 г.

Обаче преди 1925 г. има сѣщо така известни действия, които са извършени отъ Българската народна банка. Това е пакъ докладъ на подуправителя Бурилковъ. Азъ имамъ, както ви съобщихъ, решението на Съвета при Комисарството.

„Следъ това въпросътъ за блокиранитъ авсари е заглѣхналъ, казва Бурилковъ. Той е билъ наново повдигнатъ въ управителния съветъ на банката, когато съ писмото си отъ 7 май 1923 г. Дисконто Гезелшафтъ съобщава какво, благодарение на неговитъ усилия, правени въ интересъ на Българската народна банка, блокираното депо отъ около 300 милиона марки е вече освободено“.

Въ сѣщото писмо Дисконто Гезелшафтъ моли Българската народна банка да удовлетвори искането ѝ за увеличение гаранционния ѝ кредитъ предъ Българската народна банка отъ 2½ милиона лева, който билъ недостатъченъ. По поводъ на това писмо управителниятъ съветъ въ заседанието си на 20 май 1923 г. е взелъ следното решение: „Да се поиска освобождението на авсаритъ ни и при другитъ банки. Да се отнесе въпросътъ сѣщо въ Министерството на финанситъ, като се изтъкне, че банката ни е понесла огромни загуби съ обезценката на маркитъ и че се иска да ни се признаятъ, като държавата си ги прихване по репарационнитъ задължения. Увеличава гаранционния кре-

дитъ на Дисконто на 5 милиона лева“. Въ отговоръ на писмото на Дисконто управлението на Българската народна банка съ писмо отъ 15 юний 1923 г. съобщава следното: „

„Г-да! Ние получихме вашето уважаемо писмо отъ 7 миналия месецъ и ние ви благодаримъ най-живо за усилията, които вие сте имали добрината да употребите за освобождението на нашитъ авсари по блокиранитъ наши смѣтки при васъ. Въ сѣщото време ние имаме удоволствие да ви съобщимъ, че сме поставили въ гаранционенъ кредитъ, отворенъ въ ваша полза, предъ нашия мѣстенъ клонъ 5 милиона лева. Приемете и пр. — администраторъ Иванъ Странски, за управителъ Ц. Цачевъ — които лица днесъ пакъ не са въ Народната банка. Въ връзка съ това писмо се пише на другитъ кореспонденти: „Да побързатъ съ освобождението на блокиранитъ у тѣхъ вземания въ марки“. Тая молба е била удовлетворена отъ кореспондентитъ, и авсаритъ на банката предъ всичкитъ ѝ германски кореспонденти са били освободени.

Следъ това Софийскитъ клонъ, вѣроятно по наставление на Централното управление, нарежда до кореспондентитъ въ Германия да установятъ разнитъ смѣтки въ марки — блокирани и свободни — къмъ 30 юний 1923 г. и да ги слѣятъ въ една обща смѣтка. Деблокиранитъ и слѣти въ обикновенитъ смѣтки марки са били използвани бързо отъ Банката чрезъ теглене чекове и вирменти при Дойче-банкъ, текущата ни смѣтка става дебиторна на 20 септември 1923 г. при Дисконто на 19 юлий 1923 г., при Дрезднербанкъ на 4 юлий 1923 г. И при Комерцундъ Приватъ банкъ до края на августъ са изтеглени 158 милиона марки и останали само 9 милиона. Поради по-нагаташното още по-големо обезценение на марката, стойността на изтегленитъ марки не е достигнала 15 хиляди швейцарски франка.

Съ тѣзи сведения действително Българската народна банка е ликвидирала въпроса за нейнитъ авсари, тъй както тя е считала въ това време, че е въ нейнъ интересъ, при тая жива благодарностъ, която съобщава, да ги ликвидира.

И следователно, остава другиятъ въпросъ — въпросътъ какъ трѣбва да се дебатира друго яче и който е дебатиралъ не въ сѣщностъ за обезценяване на германски марки, а затуй какво обезщетение Българската народна банка претендира да получи вследствие на това обезценение. Но на този въпросъ ще дойдемъ по-диръ малко.

К. Пастуховъ (с. д): Май вече никой трети не претендира да стѣпи въ правата на Германия и България. Нѣма нито чл. 139, нѣма нито чл. 145.

Министъръ В. Молловъ: Азъ ви изложихъ туй положение, за да ви бѣде съвършено ясно. Цѣлѣятъ този въпросъ за авсаритъ на Българската народна банка се обяснява отъ тѣзи два факта, отъ които ние трѣбва да теглимъ и банкови, и финансови, и правни последици. Това е несъмнено.

Г. г. народни представители! Следъ туй обяснение за авсаритъ на Народната банка ще ми позволите да премина къмъ другото обяснение, което бѣхъ започналъ, но го прекъснахъ — за отношенията между българското правителство, Междусъюзническата комисия и Дисконто Гезелшафтъ. Азъ ви съобщихъ, че Междусъюзническата комисия тогава е дошла до убеждението, че спорътъ съ Дисконто Гезелшафтъ е тъй комплициранъ, свързанъ е съ такива голѣми интереси — съ мина Перникъ и пр. — че е желателно да се дойде до едно споразумение. За уреждането на тоя споръ се води преписка. Азъ имамъ тукъ съответнитъ писма. На 21 ноември 1923 г. българското правителство съобщава на Репарационната комисия, че иска да влѣзе въ преговори съ Дисконто. Репарационната комисия назначава единъ свой наблюдателъ по тия преговори въ Берлинъ, следъ което тия преговори започватъ. Преговоритъ се водятъ отъ нашия добъръ бившъ другаръ г. професоръ Фаленхетъ и отъ директора на държавнитъ дългове г. Никола Стояновъ, който отъ дълго време се занимава съ въпроса и го познава въ неговитъ най-голѣми детайли.

(Председателското мѣсто се заема отъ подпредседателя В. Димчевъ.)

К. Пастуховъ (с. д): Сега ще видимъ какво направи Сговорътъ.

Министъръ В. Молловъ: Нашата делегация отива въ Берлинъ. Тамъ е и наблюдателътъ на Репарационната

комисия, който няма право да взема участие въ преговоритъ, но на когото трѣбва да се съобщава всичко. Въ едно писмо отъ 22 септември 1923 г. на Междусъюзническата комисия до българското правителство се казва, че трѣбва

и тѣхния резултатъ, не ангажирватъ съ нищо българското правителство съ Дисконто; че тѣ сѣ предварителни преговори и не ангажиратъ съ нищо становището, което ще вземе Междусъюзническата комисия при тѣхното приключване, обаче тя желае да бѣде държана въ течение за начина, по който тия преговори ще свършатъ. И въ това отношение тя препорѣчва преговоритъ да станатъ въ София.

(Превежда) „Като взема бележка отъ нота № 109 отъ 22 миналия месецъ, българското комисарство по репарациитъ предаде на съответната властъ“ — Дирекцията на държавнитъ дългове — „указанията на междусъюзническата комисия относително въпроса за заема отъ 1914 г., сключенъ съ Дисконто Гезелшафтъ, съ целъ да се завържатъ преговоритъ и да се поставятъ наясно гледищата на едната и другата страна. Съ писмо отъ 12 октомври 1923 г. казаната дирекция“ — Дирекцията на държавнитъ дългове — „се е обърнала къмъ Дисконто Гезелшафтъ въ Берлинъ, като е поканила представителитъ на последната банка въ София. Българското комисарство за репарациитъ има честъ да уведоми Междусъюзническата комисия, че то няма да допусне — *taupiquet* — да я държи въ течение на по-нататъшното развитие на въпроса“.

Съ писмо отъ 18 октомври 1923 г. Дисконто казва, че получила писмото отъ 12 октомври, което заслужило нейното най-голямо внимание, но, казва се, „ние сме на ваше разположение да обсъждаме всички въпроси съ огледъ заема отъ 1914 г. и съответнитъ договори, обаче компетентнитъ личности отъ нашата дирекция нѣматъ възможностъ да дойдатъ въ България, защото несигурността на икономическото положение на Германия изисква тѣхното присѣствие въ Берлинъ. Ето защо ние ще бъдемъ много задължени, ако българското правителство си направи трудъ да изпрати въ Берлинъ неговитъ делегати, снабдени съ надлежитъ пълномощия“.

На 20 ноември 1923 г. Междусъюзническата комисия се съгласява съ това. На 28 декември 1923 г. лицето, което е било изпратено въ Берлинъ като обсерваторъ на Междусъюзническата комисия, съобщава, че имало единъ разговоръ съ г. Фаленхехтъ, въ който искало да му потвърди — *confirm* — следнитъ сведения: ... (Превежда) „2. Преговоритъ между представителитъ на българското правителство и представителитъ на Дисконто Гезелшафтъ бѣха ангажирани отъ 20 декември текущия месецъ. Тия преговори — *entretiens* — въ настоящия моментъ сѣ приключени и вие — въпросътъ е къмъ г. Фаленхехтъ — чакате инструкции отъ София, за да съгласувате вашето предложение и за да редактирате протоколитъ“ ...

„3. Разговоритъ сѣ били водени между Васъ“ — между г. Фаленхехта — „и г. Шлиперъ, единъ отъ директоритъ на Дисконто Гезелшафтъ. Никакво писмено предложение не е било направено нито отъ едната, нито отъ другата страна“.

„4. Досега не ви е било известно, че единъ наблюдател — *observateur* — на Комисията по репарациитъ е билъ длъженъ да присѣствува на вашитъ събрания. Българското правителство е съобщило на Междусъюзническата комисия за България, че присѣствието на този наблюдател е било неудобно — *impraticable*. То не се е задължило да преговаря — *négocier* — съ Дисконто, освенъ въ присѣствието на тоя наблюдател“.

„5. Свърхъ това уговоренитъ условия и всички други сведения ще бждатъ адресирани, щомъ като бѣде това възможно, на Междусъюзническата комисия въ България, както и на делегацията на Комитета за гаранциитъ въ Берлинъ“. Подписъ — Хероенъ. До сѣция г. Хероенъ има друго едно писмо отъ 23 декември, но то не е толкова важно.

Следъ това следва единъ докладъ до министра на финанситъ отъ нашитъ делегати, съ дата 12 януарий 1924 г., който азъ ще си позволя да ви прочета. (Чете) „Докладъ № 1. Г. министре! Относително командироването ни въ Берлинъ да влѣземъ въ преговори съ *Direction der Disconto Gesellschaft* въ Берлинъ по уреждане спорнитъ въпроси по сключения 5% държавенъ заемъ отъ 1914 г. и свързанитъ съ него договори и конвенции, като същевременно влѣземъ въ преговори и съ германското правителство по привеждане въ известностъ и уреждане смѣнитъ отношения между българското и германското прави-

телства отъ презъ време на войната, честъ ни е да Ви доложимъ следното.

„На 17 декември миналата година трѣгнахме за Берлинъ, гдето пристигнахме на 19 с. м. Преговоритъ съ Дисконто започнахме на 20 декември и ги продължихме до 4 януарий т. г., презъ което време имахме 10 срещи. Първитъ нѣколко срещи употребихме за юридическото положение на спорнитъ въпроси. Ние поддържахме нашето становище, което поддържаме и предъ Комисията за репарациитъ въ Парижъ, че вследствие неизпълнението отъ страна на Дисконто на договора за заема, по мотиви, изложени въ изложението до Комисията за репарациитъ, и вследствие видоизмѣнението на тоя договоръ съ допълнителни конвенции, неодобрен отъ Народното събрание, ние смѣтаме договора за заема за невалиденъ, а сѣщо за невалидни и договоритъ и конвенциитъ, свързани съ тоя договоръ, какъвто е и договорътъ за образуване на национално дружество за експлоатацията на каменовъгленитъ мини Перникъ и Бобовъ-долъ. Признаваме само задължението да изплатимъ полученитъ аванси отъ 120 и 150 милиона франка. Дисконто, по свои мотиви и съображения, поддържаше, че договорътъ за минитъ е валиденъ, защото той билъ свързанъ само съ договора за аванса отъ 120.000.000 франка, който е изпълненъ, и че то редовно е оптирало първата серия отъ заема — 250.000.000 златни франка — срещу която е получило генерална облигация отъ българското правителство, както и частъ отъ втората серия на стойностъ, съответствуваща на втория авансъ отъ 150.000.000 франка. Друга една надежда, която карае Дисконто да поддържа своето становище, бѣше, че може би назначенитъ за 12 януарий арбитраженъ съдъ ще изтъкува какво „правото на експлоатацията на минитъ“ не е нито „предприятие отъ обществена полза“, нито „концесия“, термини упоменати въ чл. 139 на Ньойския договоръ“. Тукъ става дума за арбитража, който стана между Германия и Репарационната комисия по други едни тѣхни смѣтки.

„Следъ като имъ обяснихме, обаче, че настроението въ България е такова, че тѣхниятъ синдикатъ въ никой случай не ще може да поеме експлоатацията на минитъ, че тѣ могатъ да станатъ причина минитъ ни да минатъ въ рѣшетъ на съглашението, съ което, безъ да иматъ особена полза за себе си, ще влошатъ за винаги отношенията между България и Германия, ще оставятъ за винаги лошъ споменъ за германцитъ въ България, тѣ заявиха да оставимъ юридическитъ спорове настрана и да видимъ какво финансово разрешение може да се даде на въпроситъ, което да задоволи двата синдиката, синдиката за заема и синдиката за минитъ, като Дисконто въздѣйствува върху двата синдиката, да се откажатъ отъ всичкитъ си права, произтичащи отъ договора за заема и отъ договора за минитъ, при условие върху уговорената сума, която България ще плати на синдикатитъ, да не тури рѣка Комисията за репарациитъ“.

При разискване финансовата частъ на въпроса, Дисконто се опита да отдѣли въпроса за заема и даденитъ аванси отъ въпроса за минитъ, като искаше да уреди сега първия въпросъ, а уреждането на втория да се отложи за по-друго време. Ние имъ заявихме, че нашитъ инструкции сѣ да уредимъ и двата въпроса едновременно, иначе преговоритъ за насъ сѣ безцелни. Следъ това наше изявление тѣ се отказаха отъ това тѣхно предложение.

Максималното искане на Дисконто бѣше да изплатимъ веднага полученитъ аванси въ златни франка и пресмѣтати като частъ отъ заема (понеже Дисконто смѣта оптирането за редовно) т. е. увеличени съ 16% (разликата между номиналния и десюнния курсъ на заема), което дава една сума кръгло отъ 330 милиона златни франка, плюсъ лихвитъ за тая сума въ продължение на 5 години, или кръгло 82 милиона златни франка, плюсъ едно обезщетение за отказа отъ минитъ отъ 20 милиона златни франка, или всичко 432 милиона златни франка. Притурятъ ли се, обаче, и разносцитъ за гербовия сборъ и подарения по договора пръвъ купонъ“ — въпросъ, по който азъ не се спирамъ и по който е имало по-рано бележки отъ парламентарната комисия и който влиза въ договора за заема и който нѣкой пътъ нѣкои банки прилагатъ за такива държавни заеми, макаръ че по тоя начинъ се намалва, разбира, се чистото произведение на заема — „сумата се приближава до пълната стойностъ на заема. Ние заявихме, че това искане е абсолютно неприемливо за насъ и, ако Дисконто настоява на него, не остава друго за насъ, освенъ да си заминемъ за София и да оставимъ на Комисията по репарациитъ да разреши спора между

насъ, като съзнаваме, че въ такъв случай и двете страни ще изгубят.

Нашето първоначално предложение бѣ следното:

Двата синдиката да признаят договоритѣ съ конвенциитѣ за невалидни; българското правителство да изплати въ срокъ 20 години полученитѣ 270 милиона френски франка по единъ прогресивенъ погасителенъ планъ, както следва: първата година — 2 милиона франка; втората година — 4 милиона франка; третата — 6 милиона франка; четвъртата — 8 милиона франка; петата — 10 милиона франка, и остатъкътъ отъ дълга да се изплаща въ останалитѣ 15 години чрезъ равни анюитети. Къмъ дълга отъ 270 милиона френски франка ще се прибавятъ и неплатенитѣ лихви за приблизително 5 години, по 5% годишно, и общата сума ще се олихвява съ 5% годишно, начинаей отъ първи априлъ 1924 г. Отъ сумата 270 милиона френски франка да се приспаднатъ предварително 27.337.500 френски франка, употребени за купуване при Дисконто 10 милиона рубли за изплащане дълга ни къмъ Banque d'Escompte въ Петербургъ, както и ако има нѣкои остатъци отъ аванситѣ.

Това наше предложение не се възприе отъ Дисконто. Преди всичко Дисконто категорично отхвърли връзката, която ние се опитахме да прокараме между дълга ни къмъ Дисконто и обезцененитѣ авоари въ марки на Българската народна банка при Дисконто, произтичащи отъ военнитѣ аванси, давани отъ Германия презъ време на войната. Блокиранитѣ марки на Българската народна банка въ германскитѣ банки на 30 юний 1921 г. сѣ били 549 милиона. Споредъ даденитѣ намъ преди заминаването ни сведения отъ Българската народна банка, ние бѣхме съ убеждението, че тия марки сѣ по отдѣлна смѣтка и че около 400 милиона отъ тѣхъ стоятъ неизтеглени, отъ които при Дисконто около 250 милиона. Това ни даде поводъ да искаме отъ Дисконто валоризирането на тия марки и употребяването имъ за изплащане аванситѣ. Дисконто, обаче, отказа валоризирането на марки, защото не по тѣхна вина е станало блокирането на тия последнитѣ, а по заповѣдъ на германското правителство. Общъ накрай се установи, че следъ 7 май м. г. (1923), когато Българската народна банка е била уведомена, че запрещението върху авоаритѣ ѝ въ германскитѣ банки е вдигнато, тя е изтегляла всичкитѣ валоризирани марки.

Дисконто сѣщо не възприе валоризирането на рублитѣ, защото то е купило рублитѣ презъ 1915 г. по заповѣдъ на нашата Дирекция на държавнитѣ дългове и по нареждане на сѣщата дирекция, тия рубли сѣ оставени на влогъ въ Дисконто съ 4% годишна лихва, което е вѣрно.

Дисконто не възприе и начина, и срока на изплащането, като заяви, че нашето предложение не е възможно да се приеме отъ синдикатитѣ. Възможно би било, ако, макаръ и въ френски франка, изплатимъ аванситѣ и лихвитѣ изведнѣжъ, безъ никакви намаления, при обезщетението за минитѣ. Подъ „минитѣ“ Дисконто винаги подразбираше, съгласно едно писмо на министъръ Тончевъ, дължитѣ два басейна, и намираше, че едно обезщетение отъ 20 милиона швейцарски франка е свършено незначително.

Трѣбваше да употребимъ нѣколко продължителни и мъчителни заседания, за да ги разубедимъ отъ погрѣшното имъ мнение относно богатствата на България, за нейното добро финансово и стопанско положение, за грамаднитѣ печалби отъ мината Перникъ и т. н. Ние сѣщо трѣбваше да се откажемъ отъ нашето искане за валоризиране на изтегленитѣ вече блокирани марки, както и отъ валоризирането на рублитѣ. Дисконто отъ своя страна намали обезщетението за Перникъ на 4 милиона швейцарски франка, следъ като му доказахме, че исканитѣ преди две години отъ синдиката 40 милиона марки сѣ били равни тогава на 4 милиона швейцарски франка, че нелогично е, следователно, сега да искатъ по-голяма сума, макаръ, както твърдѣха тѣ, тогава да се е смѣтало, че курсътъ на марката ще се подобри.

Нашето второ предложение бѣше да заплатимъ 115 милиона швейцарски франка, които да включватъ въ себе си аванситѣ отъ 270 милиона франка (120 милиона отъ тия аванси, съгласно договора за аванса, сѣ платими въ френски франка, а 150 милиона — половината въ марки, половината въ австрийски крони; авансътъ отъ 120 милиона е погасенъ счетоводно съ частъ отъ произведенното на първата серия отъ заема, съ 97.500.000 марки, които, ако се признае опцията на първата серия за редовна, сѣ златни марки; за авалса отъ 150 милиона сѣ издадени шестмесечни съкровищни бонове, последнитѣ отъ които сѣ съ падежъ презъ горната половина на 1919 г.; на

20 ноемврий 1920 г. Дисконто заяви, че прави частична опция отъ втората серия на заема въ размѣръ на 187 милиона златни франка за погасението, и на тоя авансъ), неплатенитѣ за тѣхъ лихви въ продължение на близо 5 години и обезщетението 4 милиона швейцарски франка за отказа отъ минитѣ. Тая сума отъ 115 милиона швейцарски франка ще носи годишно лихва 5% отъ 1 априлъ 1924 г. и ще се изплати въ срокъ отъ 15 години както следва: 2 милиона швейцарски франка, внесени на 1 априлъ 1924 г.; 3 милиона швейцарски франка презъ финансовата 1924/25 година; 4 милиона швейцарски франка презъ финансовата 1925/26 г.; 6 милиона швейцарски франка презъ финансовата 1926/27 г.; 8 милиона швейцарски франка презъ финансовата 1927/28 г.; 10.369.293 швейцарски франка презъ финансовата 1928/1929 г., а остатъкътъ отъ 108 милиона швейцарски франка ще се изплати съ равни годишни вноски въ продължение на 10 години.

Голѣми затруднения срещнахме за възприемане на това наше предложение. Следъ дълги преговори и увещания, Дисконто се спрѣ на цифрата 116.500.000 швейцарски франка при следнитѣ условия: първо, 15 милиона швейцарски франка да се платятъ до 1 априлъ 1924 г.; второ, остатъкътъ да се изплати съ равни шестмесечни вноски въ 10 години; трето, ако следъ 5 години заключимъ, външенъ заемъ, то отъ заема да бѣде изплатенъ остатъкътъ; четвърто, да образуваме ново национално дружество за експлоатацията на минитѣ, въ което синдикатътъ да участвува съ 33% отъ акциитѣ; пето, Комисията по репарациитѣ да не туря рѣка на горната сума; шесто, запазване залозитѣ по договора за заема, безъ митата; седмо, гаранцията на Българската народна банка.

Ние заявихме: „Първо, по-голяма сума отъ 115 милиона швейцарски франка не можемъ да дадемъ, защото тя отговаря на единъ курсъ даже малко по-високъ отъ днешния курсъ на френския франкъ; второ, невъзможно е да внесемъ на 1 априлъ 1924 г. 15 милиона швейцарски франка, на и това не би се възприело отъ Комисията по репарациитѣ; но, понеже по тая точка Дисконто се показва най-неотстъпчиво, поехме задължението да действуваме, щото Българската народна банка да сконтира 8 милиона швейцарски франка съкровищни бонове (срещу цѣлата стойностъ отъ 113 милиона и лихвитѣ ще се издадатъ съответни съкровищни бонове); трето, настояхме на нашия погасителенъ планъ, защото въ първитѣ години много е мѣчно на България да изплаща голѣми суми; четвърто, изплащането отъ заемъ, сключенъ следъ 5 години, е условие неприемливо; пето, задължение за образуване ново дружество за експлоатацията на минитѣ не можемъ да приемемъ, защото то ще провали цѣлото ни споразумение предъ Комисията по репарациитѣ, а, ако българското правителство се съгласи, може да се размѣнятъ отдѣлни писма, че, ако българското правителство образува подобно дружество, то на синдиката могатъ да се отстъпятъ максимумъ 20% акции; шесто, пета, шеста и седма точки приехме.

При това положение на преговоритѣ получихме, господине министре, на 2 януарий телеграмата Ви, съ която ни повикахте на докладъ, да се върнемъ по-скоро въ София и да узнаемъ мнението на правителството по нашитѣ предложения. На 4 януарий пригьвихме съвмѣстно съ Дисконто тукъ приложения докладъ, който съдържа последното предложение на Дисконто и нашитѣ възражения.

„Какво сме направили по уреждане смѣтнитѣ отношения между българското и германското правителства отъ презъ време на войната, ще Ви изложимъ въ втория докладъ“. Такъвъ има тукъ и който сѣщо мога да ви прочета, макаръ че той не се отнася до въпроси, които се третирайтъ съ Дисконто Гезелшафтъ.

„Забележка. Г. Божиловъ, замѣстникъ управителъ на Българската народна банка, заяви, че изистина блокадата на марки, е вдигната на 7 май, но Българската народна банка не ги е изтегляла, а стояли по смѣтка“. Видѣхме отъ другъ докладъ на подуправителя, че ги е изтегляла. „Остана Българската народна банка да събере преписката по въпроса (блокиранитѣ марки на Българската народна банка въ Германия) и я предаде на г. Фаденхехтъ за проучаване“.

Отъ този докладъ, г-да, виждате резултатитѣ отъ преговоритѣ въ края на 1923 г. и въ началото на 1924 г. За да бѣда още по-ясенъ въ този случай, ще трѣбва да посоча, че съдържанието на този докладъ съответствува напълно на онова, което е посочено, което е установено, така да се каже, отъ двамата делегати.

На 4 януарий 1924 г. съгласно съ този доклад, нашата делегация пише до уважаемия г. Шлийпер: (Чете) „Приложено, ние връчваме Ви проект за доклада по воденитъ между насъ преговори, който ние имаме намърение да връчимъ на нашето правителство. Ние ще препоръчаме на нашето правителство приемането на общитъ становища, които изхождатъ отъ този докладъ. Ние, разбира се, ще употребимъ усилия, за да добиемъ съгласието и на Репарационната комисия. Ние бихме били задължени, ако ни потвърдѣхте, че текстътъ на нашия докладъ отговаря на резултата на воденитъ между насъ преговори“. Това е връчено на дирекцията на Дисконто Гезелшафтъ, на г. Шлийпер, който впоследствие води тѣзи преговори — нѣма защо да го прочита на нѣмски езикъ. Тукъ има сѣщо това, което има въ доклада.

К. Пастуховъ (с. д): Значи, ние приемаме, ако тѣ одобрятъ.

Министъръ В. Молловъ: Не, дали тѣ сѣ съгласни съ текста на този проектъ. Делегатитъ казватъ, че ще препоръчатъ на правителството онова, което е общо въ този докладъ, и, разбира се, ще поддържатъ онова, което различава двѣтѣ делегации. Разбирате какъ бѣше разликата. И отъ туй, че Дисконто Гезелшафтъ е приела това предложение по сѣщество, разбираете къмъ какво въ сѣщность се свежда цѣлиятъ въпросъ.

С. Яневъ (с. д): Много добри съвети сѣ давали на правителството.

Министъръ В. Молловъ: Г. г. народни представители! Този проектъ на доклада е билъ връченъ на българското правителство и последното тогава още, въ началото на 1924 г., следъ изслушване устния докладъ на делегатитъ и следъ изслушване други компетентни лица, къмъ които е принадлежалъ и на първо мѣсто днешниятъ министъръ-председателъ и министърътъ на външнитъ работи, които по това време къмъ 1924 г. сѣ имали възможность да се занимаватъ съ другия въпросъ — за уреждането на нашитъ отношения съ портъритъ на ценнитъ книжа — следъ изслушването, казвамъ, на тѣхнитъ мнения и на този докладъ, правителството е отказало да утвърди онѣзи общи пунктове, които представляватъ, така да се каже, резултатитъ отъ преговоритъ на двѣтѣ делегации.

Въ сѣщата 1924 г. Българското комисарство по репарациитъ съобщава този резултатъ и този отказъ на Междусъюзническата комисия. Азъ имамъ тукъ и съответното писмо и ще ги го прочета. То е отъ 5 февруарий 1924 г. (Чете) „Съ огледъ на преговоритъ, които станаха въ последно време въ Берлинъ между представителя на Дисконто Гезелшафтъ и българскитъ делегати, депутата д-ръ Йосифъ Фаленхехтъ и директора на държавнитъ дългове г. Никола Стояновъ, за уреждане на въпроситъ, които засѣгатъ 5%-ия заемъ, както и договоритъ и конвенциитъ, които сѣ въ връзка съ този заемъ, Българското комисарство за репарациитъ има честь да съобщи на Междусъюзническата комисия следното: въ тия преговори българскитъ делегати сѣ наблегнали върху гледището, което българското правителство винаги е поддържало до днесъ по поводъ на споменатитъ въпроси въз основа на съобщенията, изложени въ „Point de vue du gouvernement bulgare sur le contrat passé avec la Direction du Disconto — gesellschaft à Berlin, relativement à l'emprunt 5% de 1914 (500.000.000 francs) en connexion avec les autres contrats passés par le gouvernement bulgare en 1914 et se rapportant au même emprunt“ това е заглавието на едно изложение на българското правителство — отъ което изложение комисарството има случая да изпрати вече единъ екземпляръ на почитаемата комисия чрезъ своята нота № 1082 отъ 16 юлий 1921 г. Тамъ българското правителство поддържало, че договоритъ и конвенциитъ, сключени съ представителя на дирекцията на Дисконто Гезелшафтъ, сѣ nuls et non avenues — нищожни и невалидни и че отъ българското правителство не може да се изиска, освенъ изплащането на аванситъ, които сѣ му били направени. Въ началото на преговоритъ представителя на Дисконто Гезелшафтъ не е желалъ да приеме правдивостта на това гледище, но по-късно, следъ нееднокартни срещи съ българскитъ делегати, той е приелъ по принципъ да предложи на синдиката да се откаже отъ всичкитъ права и привилегии, които сѣ били дадени на последния по договоритъ и конвенциитъ, посочени по-

горе, но подъ условие, че ще стане едно съглашение по въпроса за плащането отъ страна на българското правителство на аванситъ, които сѣ му били направени и че креанситъ на синдиката, установени въ това съглашение, ще бждатъ одобрени отъ Репарационната комисия, и че най-сетне правата на Дисконто Гезелшафтъ и на синдиката, да получатъ прѣко тѣзи креанси, нѣма да бждатъ оспорени по никакъвъ начинъ и отъ никое лице. Тѣзи преговори бѣха въ това положение въ момента, когато българското правителство е извикало своитъ делегати въ София, за да му направятъ единъ подробенъ докладъ; и тѣ се върнаха безъ да подпишатъ каквото и да е окончателно съглашение — accord définitif — съ дирекцията на Дисконто Гезелшафтъ.“

Както виждате въ края на 1923 г. и въ началото на 1924 г. становищата сѣ съвършено ясни — опредѣли се базата на преговоритъ, дожда се до известни взаимни разбирателства, които, обаче, не се одобряватъ отъ българското правителство и съвършено основателно. Минава 1924 г. Презъ 1925 г. има нѣкои подсъщания отъ страна на Дисконто Гезелшафтъ да бждатъ подновени преговоритъ, като въ тѣзи свои подсъщания Дисконто винаги, постоянно и непрекъснато говори, че въ сѣщность то е напълно разположено да се повърне къмъ установената въ преговоритъ на 4 януарий 1924 г. база на споразумение. Въ 1926 г. азъ имамъ възможность да се срещна съ представителя на Дисконто, който бѣше дошелъ въ София по други въпроси, и който изяви пакъ, че Дисконто желае да бждатъ подновени преговоритъ. Азъ му казахъ, че може да се мисли за почването на преговоритъ наново само ако тѣ напълно се откажатъ отъ онова, което е било ужъ постигнато въ началото на 1924 г. и че, ако желаятъ да водятъ преговори на нея база, българското правителство такива преговори не може да отпочне.

1926 г., знаете, бѣше посветена на сключването на бѣжанския заемъ. При сключването на бѣжанскитъ заемъ ние трѣбвало да уредимъ въпроса съ портъритъ по нѣмскитъ държавни заеми отъ поеди войнитъ. И въ 1925 г. бѣше одобрена една конвенция, съ която се прие началото на валоризирването на облигациитъ отъ нашитъ държавни заеми на френскитъ, холандскитъ и английскитъ портърти. Естествено е, че при сключването на единъ заемъ, спорнитъ въпроси трѣбва винаги да бждатъ уредени. Но колкото сѣ е повдигалъ, не въ финансовия комитетъ, но отъ известни частни банки, въпросътъ дали ние сме уредили или да уреждаме нашия споръ съ Дисконто, азъ недвусмислено съмъ заявявалъ, че въпросътъ представлява една голѣма компликация, че ще изиска много продължителни преговори, може би ще изиска и други нѣкои мѣроприятия и, следователно, е невъзможно да влизаме въ момента въ каквито и да е преговори съ Дисконто. И бѣжанскитъ заемъ бѣше сключенъ.

Въ 1927 г. се започнаха разговори за стабилизационния ни заемъ. Тѣзи разговори къмъ края на 1927 г. вече получиха единъ по-конкретенъ изразъ. Тогава, когато ние се занимавахме съ статутитъ на Българската народна банка, дали тя може да бжде или не може да бжде обременена въ акционерна или въ сѣмъ смѣсенъ институтъ, се получи едно изложение отъ Дисконто, което бѣше навчало, че финансовиятъ комитетъ се е съгласилъ да бждатъ дадени като гаранция за проектирания стабилизационенъ заемъ вноснитъ мита. Въ това си изложение Дисконто претендираше върху тѣзи вносни мита, заявявайки, че тѣ сѣ му заложени и, следователно, то има право на първа причлегия върху тѣхъ и че преди да бждатъ отстъпени на Репарационната комисия като гаранция за другъ заемъ, ще трѣбва българската държава да се споразумѣе съ Дисконто. Азъ още тогава въ финансовия комитетъ заявихъ, че преди емисията на заема азъ не мога да влизамъ въ такива преговори, въ такива разговори съ Дисконто. Но мѣжнотията се заключаваше тъкмо въ това, че претенцията на Дисконто бѣше за вноснитъ мита, които не сѣ посочени въ представения за одобрение договоръ на 31 юлий 1915 г., но сѣ посочени като гажове въ договора за заема. Естествено е, че това нѣщо бѣше въ полза на Репарационната комисия, която по силата на чл. 139 имаше право да вземе вноснитъ мита за своя гаранция. Репарационната комисия бѣше съгласна, прѣлъ видъ намѣсата на Обществото на народитъ и необходимостта отъ сключването на заема, да отстъпи, да се откаже отъ тая привилегия, но, разбира се, пакъ да се повърне този гажъ обратно на Дисконто. И съ въпроса дали Дисконто има право на гажъ върху тѣзи вносни мита или нѣма право,

трѣбваше да се занимаваме почти до срѣдата на 1928 г., когато се разрешаваха и други въпроси въ мартенската сесия на финансовия комитет и специално въ юнската сесия, когато тия разговори продължиха въ Лондонъ, по-неже финансовият комитет наговари да се занимае съ въпроса съ тѣзи гажове своя председател Ото Нимайеръ, който да бѣде единъ видъ консилиаторъ, единъ видъ посредникъ. Азъ имахъ възможностъ тогава въ нѣколко срещи и заседания да обсъждамъ въпроса за гажовѣтѣ и постоянно да констатирамъ, че този въпросъ въ действителностъ се повдига съ огледъ на това да се дойде до едно съглашение съ Дисконто.

Нѣма да ви чета кореспонденцията, която въ това отношение сѣщо е важна и интересна, и която ни доведе до следния резултатъ — че въ края на краищата, при участието на финансовия комитетъ и при заявлението, което ние направихме, че съ огледъ на това, което досега е станало, българското правителство по принципъ не е отказвало да влиза въ преговори и разговори за уреждане на спорнитѣ въпроси съ Дисконто, че то не може да води преговори и разговори преди сключването, преди емисията на заема, защото такива преговори и разговори ще иматъ всички изгледъ на преговори, водени подъ натиска на една необходимостъ, на една нужда, въ която се намира българската държава, и трето, че ние запазваме всичкитѣ наши възражения и права, ако не се спогодимъ, да отидемъ на арбитражъ, защото и финансовият комитетъ, и Оществото на народитѣ поддържахъ — отъ тамъ е идеята за арбитражъ — че въпросътъ за гажовѣтѣ ще трѣбва да се разреши отъ арбитражъ. Всички въпроси за мѣнотитѣ на арбитража сѣ били разисквани отъ мене. Има нѣколко проекти за конвенция, които изхождатъ отъ секретариата на Оществото на народитѣ, отъ финансовата секция, отъ финансовия комитетъ и отъ разни други видни хора, които сѣ се занимавали съ тѣзи въпроси и на които азъ съмъ казвалъ, че арбитражътъ е свързанъ съ известни необходиминости — за тия необходиминости ние сме приказвали тукъ въ Народното събрание — че до арбитражъ най-сетне, като едно срѣдство *ultima ratio*, къмъ което прибѣгватъ всички държави, което сега се препоръчва като едно задължително международно срѣдство, което се възприема и което се практикува, можемъ да дойдемъ, обаче съ увѣрението, че ако дойдемъ до арбитражъ, ние искаме да поставимъ за разрешение на този арбитражъ всички спорни въпроси, следователно, и въпроситѣ за авоаритѣ на Българската народна банка, за загубитѣ отъ девалоризацията, за секвестра на германското правителство и т. н. Обаче, трѣбва да кажа, че увѣренията, които бѣха дадени още отъ самото начало, се възприемаха много мѣчно отъ Дисконто и това забави до известна степенъ преговоритѣ за сключването на заема презъ м. юний. Но презъ юлий и августъ азъ имахъ една интервенция, която се направи отъ финансовата секция при Оществото на народитѣ, предъ Дисконто, която препрати едно мое писмо, и Дисконто отговори, че възприема становището на българското правителство; следователно приема да се откаже отъ своята претенция върху вноснитѣ мита, обаче счита, че следъ като българското правителство емитира заема, тѣзи преговори ще отпочнатъ и ако тѣ не доведатъ до съгласие, тогава Дисконто мисли, че трѣбва да подложи спорнитѣ въпроси за разрешение на арбитражъ.

За септемврийската сесия на Оществото на народитѣ презъ 1928 г. азъ заминахъ вече при положението, че нѣмаме спѣнка отъ страна на Дисконто по отношение гажовитѣ митнически приходи. Презъ м. септемврий и м. ноемврий преговоритѣ за стабилизационния заемъ се свършиха, обаче имаше мѣнотии отъ другъ характеръ — азъ съмъ ви говорилъ за тѣхъ — най-вече мѣнотии на паричния пазаръ. И мога да ви кажа, че днешното положение на монетния пазаръ на чуждестраннитѣ борси напълно оправдава прибѣрзането, както нѣкои го смѣтаха, да сключимъ стабилизационния заемъ. Ако ние бѣхме отложили неговото сключване отъ октомврий, ноемврий месецъ 1928 г. за 1929 г. условията, при които би се сключилъ, щѣха да бѣдатъ много по-тежки.

Следъ емитирането на заема, даже и преди него, по мой докладъ се избра една комисиия въ София, въ която влѣзхоа наши първи юристи и общественици, на която азъ предоставихъ да проучи предложението на Дисконто за арбитражъ, една негова проектоконвенция какъ да направимъ този арбитражъ. Азъ правихъ голѣми възражения. Покойниятъ Сава Иванчовъ направи известни пре-

порѣжки отъ твърде цененъ характеръ. Всички въпроси бѣха проучени отъ тая комисиия. Съставътъ на комисиията е известенъ. Тя се състоеше отъ председателя на Върховниятъ касационенъ съдъ, отъ д-ръ Даневъ, впоследствие председател на комисиията, която води преговоритѣ съ Дисконто, отъ д-ръ Джидровъ, и отъ покойния сега д-ръ Сава Иванчовъ. Влизаше и г. Александъръ Малиновъ, обаче той отъ първото заседание се отказа, подъ предлогъ, че тѣзи въпроси трѣбвало да бѣдатъ разглеждани не само отъ адвокати-общественици или юристи, но трѣбвало да бѣдатъ разглеждани политически. Това становище не бѣ възприето отъ Министерския съветъ. И азъ отъ самото начало дадохъ основанията за това.

Вие сами разбирате отъ туй изложение, което правя — което вече доста продължава и което не изчерпва всичкитѣ малки и други въпроси, които могатъ да иматъ важенъ и същественъ характеръ — колко е деликатна материята, и колко човѣкъ трѣбва да бѣде предпазливъ въ разрешението на тѣзи въпроси съ поддържането на известни становища и дори съ запазването за едно по-нататъшно време на едни становища, които въ сѣщности при преговоритѣ не биха могли да бѣдатъ поддържани. Азъ затуй сега си позволихъ да ви чета отъ протоколитѣ на Българската народна банка. Това, разбира се, сега може да бѣде съобщено, но тогава не можеше въ никой случай да бѣде съобщено. И трѣбва да кажа, че тази комисиия изпълни своя дългъ, и трѣбва да кажа, че и съветитѣ на г. Каранджулова — азъ забравихъ да го спомена и моля извинение, ако е тукъ — по отношение гажовѣтѣ бѣха отъ твърде цененъ характеръ.

Казвамъ, тази комисиия даде ценни заключения и даде възможностъ на българския делегатъ предъ финансовия комитетъ — таквъ бѣхъ азъ въ онова време — съ голѣма твърдостъ да отстоява интереситѣ на българската държава. Въ тѣзи срещи, които азъ имахъ съ д-ръ Шлийперъ въ Лондонъ, той бѣше вече слѣзълъ въ своитѣ искания — азъ имамъ неговитѣ предложения — къмъ по-други цифри, отколкото онѣзи, които бѣха установени въ протокола отъ 1924 г. Претенцията вече се намаляваше приблизително къмъ 40 милиона златни. — което, разбира се, азъ не можехъ да приема по принципиалното съображение, че не желаехъ да водя никакви преговори преди да съмъ приключилъ преговоритѣ по ликвидационния заемъ.

Следъ емисията българското правителство, съ огледъ на нашитѣ отношения съ Германия; съ огледъ на необходимостта да поддържа кредита на държавата; съ огледъ на това, че българското правителство не еднократно е поддържало, че то разбира какво трѣбва да ликвидира този въпросъ съ Дисконто на базата на аванситѣ, които сѣ получили отъ българското правителство отъ Дисконто; отъ друга страна, съ огледъ на туй, че България не може да се намира въ едни неприязнени отношения съ едни мощни банкови синдикати, които иматъ разклонения въ цѣлия свѣтъ, че не може, следователно, да се отдалечава и отъ необходимоститѣ на германската борса, на германския париченъ пазаръ и, ако щете, даже не може да се отдалечава или да се намира въ враждебни отношения съ една велика сила, съ която по-рано България е била въ съюзнически отношения, но съ която тя сега нѣма никакви основания да се намира въ враждебни отношения — по всички тѣзи съображения българското правителство реши да поднови преговоритѣ. Къмъ това трѣбва да се каже, че правителството изпълняваше и едно задължение, което бѣше поето отъ него по отношение на финансовия комитетъ съ писмото, което бѣше отправено и къмъ Дисконто — че тия преговори ще бѣдатъ отпочнати.

Тѣзи преговори се отпочнаха на януарий месецъ т. г. отъ новата делегация, въ която влизатъ вече познатитѣ вамъ лица, подписани на спогодбата, която ви е предложена за одобрение. Тѣзи преговори не дойдоха отначало до резултати — макаръ че известенъ резултатъ вече имаше. Резултатътъ на тѣзи преговори бѣше рамѣняването на разни мемоари. Отъ страна на нашата делегация бѣха представени мемоари, изработени отъ г. професоръ Диковъ, който е добъръ познавачъ на германското търговско право. Председател на нашата делегация бѣше г. д-ръ Даневъ, комуто сѣщо дължа да дамъ въ дадения случай надлежното за начина, по който той умѣло е водилъ тия преговори. Но е фактъ, г-да, че следъ размѣняването на тѣзи мемоари, преговоритѣ съ Дисконто — при известна заинтересованостъ и отъ страна на германското правителство, специално на министъра на външнитѣ работи — не можахъ да доведатъ до резултатъ, който да може да се оформи

тогава, преди видът на туй, че Дисконто повдигна нѣкакви въпроси, които делегацията считащѣ, че нѣма възможност въ този случай веднага да разреши. Делегацията се върна безъ да прекъсне преговоритѣ.

Въ началото на априлѣ тя замина обратно и въ течение на 3—4 недѣли, следъ като бѣха пакъ прегледани всичкитѣ становища, всички смѣтки, при участието, както знаете, и на представителѣ на Българската народна банка и още при по-големо, така да се каже, заинтересовано отношение отъ страна на външното министерство на Райха, се дойде до тая спогодба, която ви е представена за одобрение.

Позволете, г-да, да ви кажа, че преди всичко тая спогодба разрешава въпроситѣ между насъ и Дисконто и за сѣга малко, може би, по-широко въпроса за авоаритѣ на Българската народна банка въ германскитѣ банки — произходъ отъ военното време.

Другъ въпросъ, който евентуално би могълъ да бѣде повдигнатъ — и за които азъ съмъ длъженъ да ви кажа, че може би сега нѣма да бѣде повдигнатъ, но не се съмнявамъ, че, по единъ или по другъ начинъ, въ едно по-непродължително или по-продължително бъдеще, така или иначе, ще бѣде урежданъ, и ще бѣде урежданъ между България и Репарационната комисиия — това е въпросътъ за трансфертитѣ, които сѣ направени отъ германското правителство — трансферти, които не сѣ направени отъ България, въпрѣки продължения срокъ — на онѣзи авоари, които бѣха въ Райхсбанкъ и които Репарационната комисиия е отнесла къмъ траншъ „Б“, споредъ конвенцията отъ 1923 г. къмъ капитала на репарациитѣ, не къмъ анюитетитѣ на репарациитѣ, не къмъ траншъ „А“, въ който се отнасятъ много искания по договора за миръ. Но днесъ и Репарационната комисиия, и великитѣ, и други държави, които получаватъ репарации, се занимаватъ съ уреждането на Доусовия планъ; експертниятъ комитетъ въ Парижъ, който заседава отъ началото на тая година — м. февруарий — днесъ още не може да дойде до едно окончателно решение — толкова въпроситѣ възбуждатъ разни интереси, толкова тѣ сѣ преплетени, толкова тѣ преминаватъ въ различни посоки и се отразяватъ по най-непредвидени отъ самото начало начини. Съ Германия ние имаме известни други, така да кажа, отчитания, но тѣ не сѣ въ орбитата на тази конвенция, на тази спогодба, която ние сключихме съ Дисконто.

На второ мѣсто, азъ съмъ длъженъ да изтъкна, че делегацията на България е стигнала въ своитѣ действия до тамъ, че е могла да убеди една твърде горда, твърде мощна банка, каквато е Дисконто, да направи действително отстъпки, които отъ нейно становище мѣчно могатъ да се обяснятъ; отъ наше становище, обаче, тѣ сѣ напълно приемливи и обясними.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Чито управители сѣ собственици, не сѣ управители на акционерно дружество.

Министъръ В. Молловъ: Именно, това е вѣрно; тѣ иматъ part de fondateur въ тая банка; следователно, тѣ сами държатъ паритѣ, сами печелятъ и губятъ, а не сѣ акционерна банка, където капиталътъ може да понася известни по-големи загуби. Вие знаете, че нашето становище, на България, е било, че трѣбва да върнемъ 120 плюс 150 милиона авансъ. Това е становището на първата делегация, и, за времето, тъй както е установено, е основателно становище. Но въ туй време, отъ втория авансъ — 150 милиона — 75 милиона вече сѣ откупени отъ Австрия и Унгария и прехвърлени на Репарационната комисиия. Германскиятъ синдикатъ е поддържалъ, че неговитѣ 75 милиона сѣ отъ частенъ произходъ, нѣматъ нищо общо съ германското правителство и е отказалъ да извърши тоя трансферъ. Германското правителство не е искало да ги изкупи, да ги прехвърли. Съ тая конвенция, тия 75 милиона французки франка — въ сжѣстностъ, тѣ по договоръ трѣбва да бѣдатъ златни, но се нивелиратъ въ французки франка, каквито бѣха по-рано — сжѣсто тъй се заличаватъ. Оставатъ 120-тѣ милиона — първиятъ авансъ. Отъ тѣхъ вие знаете, че 33 милиона златни ние даваме на Българската народна банка, която ги употребява; 30 милиона даваме за изплащане на аванситѣ, които имаме къмъ Лендеръ банкъ; други 12 милиона отъ 1914 г. — пакъ златни; освенъ тѣхъ има още 22 милиона златни, съ които се купуватъ рубли — сега обезценени, но тогава напълно съ стойностъ — по нареждане на българ-

ската държава. Отъ тоя втори авансъ ние даже сме получили 4.400.000 злато ефективъ.

Смѣтнете всичко това, г. г. народни представители, и вие ще видите, че преди всичко никакви лихви — прилага се българското право въ този случай — не сѣ капитализирани и не се плащатъ за всичкото това изтекло време. На второ мѣсто, сумата 120 милиона французки франка представлява отъ себе си една сума отъ около 24 милиона златни. Отъ тази база — 24 милиона — нашата делегация е слѣзла на 17 милиона. Следователно, както виждате, въ този случай е било зачетено онова положение — че Дисконто е имала нашитѣ авоари, авоаритѣ на Българската народна банка; зачетено е било и положението на българската държава, зачетени сѣ и всичкитѣ тия аргументи, които сѣ били използвани отъ нашата делегация.

Недейте забравя, г. г. народни представители, най-важното: въ тази спогодба не се поменава никаква сума за откупуването на мина „Перникъ“. А мина „Перникъ“, за която при предишната експлоатация се даваха 4 милиона златни, при тая експлоатация, която има днесъ, дава годишенъ приходъ 200 милиона лева.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Чистъ доходъ.

Министъръ В. Молловъ: Вие виждате, каква ценностъ и какво богатство представлява тая мина, и ще разберете тогава онова поведение, което сѣ държали българскитѣ правителства презъ времето, когато тази мина се е намирала, така да се каже, подъ давлението на чл. 139 отъ договора за миръ. Въпросътъ за мина „Перникъ“ се ликвидира.

Ето финансовата характеристика, така да се каже, на тая спогодба. Изплащането става разсрочено — разбира се, при това уреждане вече не могатъ да не се признаватъ лихви, които сѣ 5% — никакви гаранции не сжѣствуватъ, всички гажове, всички други послѣствия на договоритѣ сѣ премахнати. Има само едно задължение: то е задължението на Българската народна банка да не повдига въпроса за своитѣ авоари, както, впрочемъ, тя и не би могла да го повдига.

Г. г. народни представители! Съ тия обяснения дохождамъ до края на моето експозе по въпроса за преговоритѣ съ Дисконто. Трѣбва да ви кажа още — ако, разбира се, това нѣма да ви отегчи — че нашата делегация въ доклада, който ми е представенъ — който отъ васъ желае да го прочете, азъ ще го дамъ на неговото разположение — като съобщава всичкитѣ становища на българскитѣ правителства, всичкитѣ становища на Дисконто Гезелшафтъ, начинитѣ по които сѣ водени преговоритѣ, сжѣсто така излага, възъ основа на първитѣ проучвания и на вторитѣ проучвания, кѣде ние юридически сме силни, и кѣде нашето становище юридически може да бѣде такова, че ние бихме рискували да се явимъ на арбитраженъ съдъ.

Ако не бихме могли да дойдемъ до една спогодба, която ние считаме износна за българското съкровище, която ние считаме достойна за дветѣ страни — шомъ и другата страна я приеме, разбира се — една спогодба, съ която да считаме, че и тя най-сетне признава, че по този начинъ ликвидираме единъ въпросъ, който виси отъ дълго време; ако, казвамъ, не бихме могли да постигнемъ такава спогодба, тогава ние не бихме могли съ всичкитѣ срѣдства на процедурата, съ които разполагаме, да отдалечимъ значително много възлагането на известни въпроси на арбитраженъ съдъ. А тогава може би ние не бихме постигнали тия резултати. Тамъ има известна алеа, известенъ рискъ. Азъ съмъ вѣрвалъ, че ние ще бѣдемъ силни по известни пунктове и по известни възражения, които ние правимъ. Нашитѣ съветници лежисти, юрисконсулти намиратъ, че въ други пунктове не бихме могли да бѣдемъ силни.

За примѣръ ще ви укажа на мнението на нашия бившъ добъръ другаръ г. д-ръ Джидровъ, единъ много опитенъ човѣкъ, специално по въпроситѣ отъ търговското право. Той проучва трѣбванията на Българската народна банка по отношение на нейнитѣ авоари и по отношение обезщетението за обезценяването на тия авоари, и съветваше: по всѣкакъвъ начинъ този въпросъ употребете го като мотивъ, като начинъ за въздействие, ама на арбитражъ, ако отидете, нѣма да успѣете. А това бѣше за насъ единственото срѣдство, съ което ние можехме въ този случай да въздействуваме, за да можемъ да добиемъ известно нама-

Понеже сега ние сме подписали спогодбата, азъ ви съобщавамъ тѣзи работи — и, както ви казахъ, държа на раз-

положение на всекиго цѣлата преписка, всички документи, които азъ имамъ; който се интересува, може да ги проучи — за да ви увѣря, че въ действителностъ ние преценихме и политическите обстоятелства. Отъ нѣкои страни се правѣше укоръ, че ние политически не сме водили преговори. Това не е вѣрно. Азъ ви съобщихъ съ една кратка фраза това, което външното министерство на Райха въ този случай счете за необходимо да направи въ полза на благоприятното приключване на преговоритѣ. Ние сме зацели всички дѣлоки проучвания, както на нашитѣ юристи, така и на чуждитѣ компетентни хора. Азъ имамъ и други доклади по този въпросъ. Вие видѣхте сложността на различнитѣ разрешения, на различнитѣ становища, въ Репарационната комисия, въ Междусъюзническата комисия, чухте мненията, които сѣ поддържани отъ едната и другата страна, за да се убедите, че въ действителностъ това положение не можеше по-нататъкъ да трае. Не можеше то да трае, както азъ ви казахъ, и поради туй, че България не може да стои отстранена отъ другия свѣтъ, защото връзкитѣ, които свързватъ българскитѣ банкови срѣди и Българската народна банка съ други емисии и частни банки, сѣ отъ такова естество, че трѣбва да бждатъ поддържани. Въ областта на интернационалната финанса има известна солидарностъ, която се проявява въ много случаи. Държави, които се отнасятъ, извънъ Обществото на народитѣ, къмъ частни банки за заемъ, въ сѣщностъ получаватъ заеми при по-тежки условия, отколкото тѣзи държави, които сключватъ заеми подъ контрола на Обществото на народитѣ.

Въ финансовата областъ има известни общи положения, известни общи закони, общи разбирания, които не могатъ да бждатъ накарѣни. И заради туй политиката, която е следвало правителството отъ последно време насамъ, е вървѣла систематически въ този пѣтъ: въ пѣтя на съгласието сѣ тѣзи установени отъ другитѣ голѣми борби и пияци разбирания. Тази е причината, по която има известни стипулации въ договора за заемъ; тази е причината, по която ние се договорихме съ комитѣта на портъритѣ на нашитѣ облигации отъ довоеннитѣ заеми; тази е причината, по която азъ внасямъ единъ законопроектъ, съ който изравнявамъ българскитѣ носители, или носителитѣ на бариранитѣ облигации и купони, съ носителитѣ французи, англичани, холандци и други привилегировани националности. Когато следъ 1—2 дена дойде този законопроектъ тукъ, азъ ще обясня неговото голѣмо значение за повдигане кредита на България. Съ него не само се премахва една несправедливостъ къмъ нашитѣ собствени подданици, които сѣ ошетени, и къмъ нашата собствена държава, която загубва довѣрие къмъ своитѣ собствени облигации — държавнитѣ фондове бѣха ошетени по тоя начинъ — но се и удовлетворява едно общо борсово правило, споредъ което не може да има облигации отъ единъ и сѣщъ заемъ, въ едни и сѣщи монетни знаци, които да се третира по различни начини. Банката не може да провѣрява купонитѣ барирани ли сѣ или не сѣ; тя вижда какво е вземено и какво трѣбва да плаща споредъ това, което се посочва въ купона, независимо отъ това дали носителитѣ му е българинъ, унгарецъ или холандецъ — какъвто и да билъ. Съ това ние имаме намѣрение да раздвижимъ ценнитѣ книжа по стабилизационния и бѣжанския заемъ и, следователно, да уредимъ и въпроса за курсовѣтъ, по които се котира тия заеми въ странство. Българската държава чрезъ политиката, която е следвала въ последното време, ще възприеме и други разбирания. Едни отъ тия разбирания вчера се третираха по въпроса за вдигане на монопола на търговията съ чужди девизи. И днесъ въ комисията азъ имахъ възможностъ по-точно да обясня онова, което се прави въ Министерството на финанситѣ, въ съгласие съ Българската народна банка, за да се убеди народното представителство, че ние правимъ едно много малко облекчение, но съ него даваме възможностъ да укрепне нашиятъ кредитъ и вътрѣ въ страната, и въ странство — вмѣсто монополъ имаме контролъ, който се упражнява отъ Българската народна банка. Въ сѣщностъ ние имаме едно положение, което много малко се различава отъ предишното, но което отъ друга страна дава много по-голѣма гъвкавостъ и възможностъ на Българската народна банка да бди и да пази курса на българската национална монета, за да не бжде тя обезценена въ бъдеще. И съ други мѣроприятия въ това отношение се е поддържалъ кредитътъ и се е възстановило довѣрието у насъ и въ странство къмъ ценноститѣ на Бъл-

гария, къмъ нейния манталитетъ, къмъ нейния правовъ редъ.

Г. г. народни представители! И тая спогодба съ Дисконто Гезелшафтъ ще помогне за закрепването и за задържането на това довѣрие въ други части на Европа, гдето то не можеше да бжде възстановено така, както навсѣкѣе другѣе досега. И съ тая спогодба се възстановяватъ нормални отношения съ много силни фактори и съ една велика държава, съ която ние нѣмаме никаква причина да се намираме въ враждебни отношения. Къмъ това трѣбва да се прибави, че спогодбата е благоприятна и правителството я е одобрило за внасяне въ Народното събрание. И азъ се надѣвамъ, че българското Народно събрание следъ толкова перипетии, които азъ тукъ изложихъ преди малко, следъ като проникне въ тия необходимости, въ това, че действително интереситѣ на българската държава сѣ запазени при съществуващитѣ обстоятелства, ще одобри спогодбата. Защото правителството днесъ ликвидира едно положение, създадено не отъ него, а създадено отъ други въ миналото, за които то не носи отговорностъ; то трѣбва да възстановява нормалното положение, като изхожда отъ известни фактически положения, отъ известни заключения, които ще направятъ техникитѣ отъ тия така създадени фактически положения. То е ликвидаторъ по необходимостъ, но то съзнава, че съ тая ликвидация възстановява следъ войната онова, което бѣше загубено преди известно време — възстановява довѣрието къмъ България.

Азъ моля тая спогодба да бжде приета и гласувана отъ народното представителство. (Продължителни ржкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Председателствуващъ В. Димчевъ: Има думата г. министър-председателъ.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Г. г. народни представители! Азъ ще си позволя да отправя единъ апелъ къмъ цѣлото Народно събрание, считайки, че това ми налага дългътъ. Касае се за честта на нашия Парламентъ и за честта и достоинството на нашето отечество. Въпросътъ е много сложенъ, много комплициранъ и, ако има желаещи да говорятъ по него, можемъ тукъ да приказваме и три заседания и тридесетъ. Всяко това е въпросъ на история. Ние се намираме предъ една сполука, не за правителството на Демократическия сговоръ — азъ съмъ дълженъ това да го подчертая — а за България и мене ми се струва, че ще направимъ много добре, ако България въ лицето на своя Парламентъ съзнае, че въ края на краищата тая спогодба, съ която се преодоляватъ толкова мъжнотии, е приемлива. Затова азъ бихъ помолитъ народното представителство да одобри тая спогодба безъ разисквания. Ако има желаещи да спорятъ, разбира се, никой нѣма да имъ отнеме правото. Но азъ изпълнявамъ единъ дългъ, като правя този апелъ.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Часътъ е 8.

К. Пастуховъ (с. д): Азъ искамъ да направя едно предложение.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Имате думата.

К. Пастуховъ (с. д): Разбира се, не мога да се съглася съ мнението на г. министър-председателя, особено сега. Азъ мисля, че би било редно да се процедира малко по-другояче.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Както обичате.

К. Пастуховъ (с. д): И ако тъй се постѣпи, може би ще се избѣгнатъ обширни дебати, една значителна частъ отъ разискванията ще бжде съкратена. Понеже спогодбата сигурно нѣма да се разглежда на второ и трето четене . . .

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: На едно четене.

К. Пастуховъ (с. д): . . . а на едно четене, споредъ сложността на въпроситѣ и усвоената практика въ Народното събрание въ подобенъ случай, мисля, че трѣбва предложението да се изпрати предварително въ финансовата комисия, за да се разгледа въпросътъ тамъ и да могатъ да се получатъ нѣкои освѣтления. Азъ съмъ единъ,

който искамъ да се възползувамъ отъ документитѣ, които досега сѣ били на разположение на г. министра на финанситѣ. Наистина, ще ми се възрази, че винаги народниятъ представител, когато пожелае, би могълъ да отиде да ги прочете, но това възражение е само принципно. На практика не става така — когато бъдемъ сезирани съ въпроса, тогава се явява интересътъ обстоятелствено да прегледаме документитѣ. Азъ, напр., ще благодаря много на г. министра, ако ми даде доклада на комисията, юридическиятъ и другитѣ основания, по които тя смѣта нашитѣ претенции за основателни и въ какво смѣта претенциитѣ на другата страна за основателни. Така че бихъ молилъ, книгата да бѣдатъ подредени — така се практикува въ другитѣ парламенти — и понеже нѣма специална комисия, да бѣде опредѣлена финансовата комисия, дето и депутати, които не сѣ нейни членове, ще могатъ да получатъ нужното освѣтление.

Второ нѣщо. Този законопроектъ е раздаденъ вчера.

Министъръ В. Молловъ: Завчера, а въ вестницитѣ е съобщенъ преди 15 дни.

К. Пастуховъ (с. д): Вие казвате, че вестницитѣ не ги четете.

Министъръ В. Молловъ: Но Вие ги четете!

К. Пастуховъ (с. д): Разбира се, азъ не съмъ на Вашето мнѣние за вестницитѣ. (Оживление) Но шегата на страна. Законопроектътъ, казвамъ, е раздаденъ завчера. Ако искате да бъдемъ добросъвестни, Вие трѣбва цитираниитѣ документи — имате досие — да ги оставите на наше разположение; мисля, че нѣма никакви тайни. Тогава ще можемъ да кажемъ нашата дума. Азъ ще моля да ми се даде тая възможностъ и да не се пристѣпва къмъ разискване на предложението по-рано отъ понеделникъ; трѣбва да имаме 1—2 дни на разположение за проучване на документитѣ. На г. министъръ-председателя може да се види това странно, защото той е убеденъ партизанинъ за приемане спогодбата съ рѣкопѣлсканя. Най-после той е ималъ главоболие по този въпросъ толкова време. Въпроситѣ за него сѣ ясни.

С. Омарчевски (з): Тѣ сѣ въ течение на въпроса.

К. Пастуховъ (с. д): Именно. Но ние не се намираме въ сѣщото положение и затуй ще го моля да се съгласи на това, което предлагамъ и вѣрвамъ, че тогава дебатитѣ ще бѣдатъ по-обективни и по-предметни, отколкото, ако кажете: „Понеже е сложенъ на дневенъ редъ, както по всѣки другъ законопроектъ, кой каквото има да каже, утре ще гласуваме“. Най-после това е за достоинството на Парламента, споредъ мене. Нищо нѣма да загубимъ и ако се одобри предложението за спогодбата по такъвъ начинъ, ще се знае, че не е одобрено ураджийски и съ скандали, както се одобри заемътъ въ 1914 г. Спогодбата трѣбва да се одобри както подобава. Не казвамъ, че сега ще стане ураджийски, съ скандали. Казвамъ ураджийски въ смисълъ, да апелирате да се приеме така, безъ разисквания, а не тъй скандално, както е гласуванъ заемътъ въ 1914 г.

Тѣзи две предложения права, и моля да бѣдатъ уважени. Инакъ, значи, ще ни турите въ едно неизгодно положение.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Има думата г. министъръ-председателятъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Азъ ще отговоря на този въпросъ. Щомъ единъ се намѣри да не възприема това, което предлагихъ, азъ самъ не възприемамъ това, което предложихъ. Г. Пастуховъ смѣта да изучи документитѣ и т. н. и мисли, че най-удобниятъ моментъ за това е сега. Азъ имамъ възможностъ да съобща на г. Пастуховъ, че ако е за изучаване на документитѣ, тѣ всѣкитѣ сѣ на негово разположение, и той може да ги изучи колкото ще.

К. Пастуховъ (с. д): Нѣма само азъ да ги изучавамъ, има още десетина души.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Но г. Пастуховъ отива по-нататъкъ. Той смѣта, че непременно е нужно

да станатъ разисквания по този въпросъ. Щомъ смѣта, азъ нѣмамъ нищо противъ. Азъ направихъ само апелъ, защото тъй схващамъ въпроса.

К. Пастуховъ (с. д): Тѣй схванахъ и азъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. Пастуховъ прави и друго предложение: този въпросъ да отиде въ комисия, за да може да се разучи.

Г. г. народни представители! Азъ съмъ дълбоко убеденъ, че, като отиде въ комисия, нѣма да се разучи повечко, отколкото е разученъ въ продължение на 15 години. Ако почне тукъ да се спори, до нищо ново нѣма да се дойде. Такова е естеството на въпроса. Но ако Народното събрание смѣта, че въпросътъ трѣбва да отиде въ комисия, азъ нѣмамъ нищо противъ и следъ туй наново да се върне тукъ. Но мене ми се струва, че всичката тази процедура е излишна.

К. Кънчевъ (д. сг): Какво ще прави комисията?

С. Омарчевски (з): Че какъ може толкова да бързате?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Азъ смѣтахъ, че въ случая ще има народни представители, които ще схванатъ значението на жеста, който азъ предложихъ, но не се схвана.

К. Кънчевъ (д. сг): Какво ще прави комисията?

К. Пастуховъ (с. д): Азъ ви питамъ, утре може ли да разискваме по този въпросъ? Не сте ли съгласни въ понеделникъ?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Азъ бихъ казалъ да продължимъ разискванията още тази вечеръ.

С. Омарчевски (з): Може ли така да се гласува? Нѣмаме възможностъ да проучимъ документитѣ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: А бе, г-да, най-големиятъ ни противникъ отъ вашата срѣда, когато чу, че сме сключили спогодба на 17 милиона, каза: „Азъ съ две рѣчи ще я гласувамъ“. Какво ще приказвате? Ще ровите наши дървета отъ миналото ли? Ами това ще донесе само раздражение, а нищо добро.

К. Пастуховъ (с. д): Тогава не ни давайте думата и гласувайте!

С. Омарчевски (з): Значи, както е гласуванъ заемътъ въ 1914 г., така ще гласувате и спогодбата. Това не може да бѣде.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: За да се запустатъ всички възражения, азъ моля да се вдигне заседанието сега, и утре да чуемъ тежловеснитѣ думи на почитаемитѣ господа.

К. Пастуховъ (с. д): Утре кога ще прегледаме документитѣ?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Преди обѣдъ тѣ сѣ на ваше разположение.

С. Омарчевски (з): Вие сте ги проучвали 3 години, 5 години.

Министъръ В. Молловъ: Въ комисарството за репарациитѣ г. Бояджиевъ ще ви даде всички документи, които желаете.

К. Пастуховъ (с. д): Азъ протестирамъ противъ това.

С. Омарчевски (з): Три години вие проучвате този въпросъ, позволете на Народното събрание 3 дена да го проучи. (Глъчка)

К. Пастуховъ (с. д): Ако искате, гласувайте.

С. Омарчевски (з): Касае се за половина милиардъ лева.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Моля Ви се, г. председателю, господата искатъ да проучатъ въпроса.

Днесъ сме срѣда, нека въ петѣкъ се постави на дневенъ редъ този въпросъ; дотогава тѣ да го разучатъ и ще донесатъ нѣщо ново!

К. Пастуховъ (с. д.): И вие нищо ново не казвате. (Къмъ министра на финанситѣ) Дайте ми поне доклада, г. министре.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Съобщавамъ на г. г. народнитѣ представители, че отъ Министерството на желѣзницитѣ, пошитѣ и телеграфитѣ е постѣпилъ бюджетопроектъ за разходитѣ по Главната дирекция на желѣзницитѣ и пристанищата за 1929/1930 финансова година. (Вж. прил. Т. I, № 130)

Ще се раздаде и ще се постави на дневенъ редъ.

Ще опредѣлимъ дневния редъ за утрешното заседание.

На първо мѣсто ще бѣдатъ на трето четене приетитѣ днесъ на първо и второ четене законопроекти за разрешаване заемъ на общинитѣ: Айтоска, Еленска и Габровска; следъ туй ще следва първо четене законопроекта за измѣнение и допълнение на закона за военния данѣкъ; следъ туй — първо четене законопроекта за доставяне релси и дребни желѣзнопѣтни материали за Главната дирекция на желѣзницитѣ и пристанищата; следъ туй — бюджетопроектътъ на Главната дирекция на желѣзницитѣ и пристанищата; следъ туй — предложението за одобряване сключения договоръ съ Дисконто Гезелшафтъ и по-нататѣкъ ще следватъ останалитѣ точки отъ днешния дневенъ редъ.

Който приемятъ този дневенъ редъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.

Вдигамъ заседанието.

(Вдигнато въ 20 ч. 18 м.)

Подпредседатели: { **А. ХРИСТОВЪ**
 { **В. ДИМЧЕВЪ**

Секретарь: **Г. КРЪСТЕВЪ**

Началникъ на Стенографското отдѣление: **Д. АНТОНОВЪ**

СЪДЪРЖАНИЕ

Стр.	Отр.
Отпуски, разрешени на народните представители:	
Рангел Барбанаконъ, д-ръ Хараламби Орошаконъ, Георги Чернооконъ, Иванъ Кирпиковъ, Димитър Яневъ, Владимиръ Начевъ, Тома Константиновъ, д-ръ Владимиръ Руменовъ, Прокопи Йоловъ, Тодоръ Г. Влайковъ, Петъръ Панайотовъ, Петко Палиевъ, Никола Андреевъ, Петъръ Миновъ, Вичо Петевъ, Стефанъ Димитровъ, х. Георги х. Петковъ, Христо Стояновъ, Кънчо Кънчевъ, Ставри Андреевъ, Вълчо Даскаловъ, д-ръ Димо Желъзовъ, Никола Търкалановъ, Василъ Игнатовъ, Добри Митевъ и Кирко Цвѣтковъ	2373
Питания:	
1) отъ народния представител В. Кознички къмъ министра на народното просвѣщение, относно ученическитъ въздържатели дружества (Съобщение)	2373
2) отъ народния представител И. Хрелопановъ къмъ министра на общественитъ сгради, пжтищата и благоустройството относно пожара въ Народното събрание (Развиване и отговоръ)	2373
Законопроекти:	
1) за разрешаване на Айтоската градска община да сключи заемъ (Първо и второ четене)	2377
2) за разрешаване на Еленската градска община да сключи заемъ (Първо и второ четене)	2377
3) за разрешаване на Габровската градска община да сключи заемъ (Първо и второ четене)	2378
Предложение за одобряване договора, сключенъ на 4 май 1929 г. въ Берлинъ между българското правителство и дирекцията на Дисконто Гезелшафтъ, относително уреждането спорнитъ въпроси между българското правителство и Дисконто Гезелшафтъ, произходящи отъ договора отъ 12 юлий 1914 г. и свързанитъ съ тѣхъ допълнителни договори и конвенции (Прочитане и разискване)	2378
Бюджетопроектъ на Главната дирекция на желъзницитъ и пристанищата за 1929/1930 финансова година (Съобщение)	2395
Дневенъ редъ за следующето заседание	2395